

Univerzita Karlova v Praze
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Jana Máčová

obor: studium humanitní vzdělanosti
forma studia: prezenční

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Název práce:

PSYCHOSOCIÁLNÍ KONTEXT DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Vedoucí práce: doc. Karel Müller

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 10.5.2006

.....
podpis

OBSAH

1. ÚVOD	4
2. TEORETICKÁ ČÁST	7
2.1 definice domácího násilí	7
2.2 formy domácího násilí	10
2.3 vybrané teoretické přístupy k tématu domácí násilí	11
2.3.1 násilí jako „ultima ratio“ a situační kontext násilí	11
2.3.2 „past modernizace“ - násilí jako ztroskotání mýtu o moderní rodině	12
2.3.3 násilí jako aspekt patriarchálních společenských a rodinných struktur	16
2.3.4 násilí a identita sexuální/genderové role	18
2.4 příčiny domácího násilí	22
2.4.1 osobnostní zkušenosti a dispozice	23
1) charakter dětství a sociálně-psychologické faktory	23
2) individuální faktory a charakter pachatele	26
2.4.2 rodinná situace	28
3) rodina v situaci malé, uzavřené skupiny	28
4) manželské a partnerské krize	29
5) děti s nevlastními rodiči	31
2.4.3 socioekonomické poměry	32
6) socioekonomická deprivace rodinných poměrů	32
7) nezaměstnanost	33
2.4.4 sociálně-kulturní rámcové podmínky	34
8) násilí jako důsledek patriarchální struktury ve společnosti i v rodině	34
9) proměna rolí v rámci proměny vztahu z patriarchálního na partnersko-rovnostářský	36
10) mediální obraz a veřejná diskuse	37
2.5 profil pachatele a oběti	39
2.6 situace v ČR	41

3. EMPIRICKÁ ČÁST	45
3.1 metodologie	45
3.2 hypotézy	47
3.3 kvalitativní případová studie	48
(Příběh Aleny a její rodiny)	
3.3.1 první manželství	48
3.3.2 druhé manželství	58
3.3.3 období po rozvodu druhého manželství	62
3.3.4 ve stínu minulosti	67
3.4 rozbor hypotéz - analýza	73
4. ZÁVĚR	85
5. SEZNAM LITERATURY	90
PŘÍLOHA	94

1. ÚVOD

Domácí násilí je jedním z témat, které bylo v České republice dlouho opomíjeno. Teprve v devadesátých letech se jím začínají zabývat vznikající neziskové organizace, nicméně komplexní řešení této problematiky vyžaduje nejen dostatek školených odborníků, provedení potřebných úprav v rámci legislativy, ale i dobře informovanou laickou veřejnost a změny v postojích společnosti.

Ačkoli byl fenomén domácího násilí problematizován již v 60. a 70. letech 20. století (zásluhou druhé vlny feministického hnutí), tedy před více jak třiceti lety, zůstává dodnes do značné míry tabuizován a velice často skryt. Přístup k řešení této problematiky znesnadňuje mimo jiné zejména přetrvávající představa o dichotomii sféry veřejné a soukromé a fakt, že k násilí v tomto případě dochází „za zavřenými dveřmi“ a v rámci intimních mezilidských vztahů. To samo o sobě naznačuje, o jak složitý a spletitý problém se jedná, neboť niterné vztahy uvnitř rodiny jsou vždy vzájemně provázané a bez hlubšího vnitřního kontextu nemyslitelné.

Dlouho se diskutovalo o tom, zda mají stát a jeho instituce právo do těchto intimních a choulostivých rodinných vztahů zasahovat. Vyvstal zde střet mezi dvěmi hodnotami: intimitou a konceptem lidských práv a svobod zaručených ústavou. Na základě postupných demokratizačních procesů v rámci rodiny a vzájemných vztahů mezi jejími členy dochází k proměně pohledu na domácí násilí a intimitu a na možnosti řešení této problematiky. Intimita, vlastní prostor, který měl být uchráněn před zraky veřejnosti se postupně odkrývá, neboť jednotlivci/členové rodiny většinou nejsou schopni své vzájemné problémy a spory řešit sami, zejména v důsledku problémů ve vzájemné komunikaci. Napětí, jež zde vzniká,

pramení zejména z tradičního pojetí rodiny, jakožto nedotknutelné tvrze, ryze soukromého charakteru a souvisí také s přetrvávajícími patriarchálními vzorci chování, které se objevují jak ve sféře soukromé, tak také ve sféře veřejné.

Existence násilí ve vztazích mezi muži a ženami již sama o sobě poukazuje na existenci určité nerovnosti, násilí je prostředkem získání moci a kontroly, násilí jako výraz touhy po ovládnutí druhého, násilí jako prostředek prosazení svého (postoje) za každou cenu, násilí jako nedostatek porozumění, násilí jako výkřik, jako patologický způsob komunikace, násilí jako hrubý monolog v protikladu k dialogu, formě komunikace, jež je základem demokracie. Ačkoli také vztahy v rodině procházejí procesem postupné demokratizace, v jednotlivcích, rodinách i společnosti stále přetrvávají hluboce zakořeněné stereotypní představy o ženách a mužích (a jejich rolích) a zjevné prvky patriarchálního uspořádání (např. nerovnoměrná dělba domácích prací, podhodnocování ženské práce, atd.), které poukazují na to, že ke změnám v našich postojích a chování dochází jen velice pozvolna, zatím spíše navenek (společnost problém reflektuje, mluví o něm, začíná se nad ním více zamýšlet a snaží se jej řešit zejména po stránce právní), zatímco jádro problému je tvrdé a zůstává v podstatě stejné. Jde o dlouhodobý proces utváření nových konceptů a představ, jež ve svých důsledcích ovlivňují naše chování a bez nějž jsou právní ukotvení a příslušná opatření jen léčením příznaků onemocnění, nikoli odstraňováním jeho pravých příčin.

Ve střetu dvou hodnot intimita versus práva jednotlivce nakonec zvítězila premisa zodpovědnosti státu, který je garantem dodržování základních lidských práv a svobod, z čehož přímo vyplývá jeho povinnost zasáhnout všude tam, kde jsou tyto práva a svobody jakýmkoli způsobem narušovány. Navíc je zcela zřejmé, že bez komplexních a účinných zákonných

opatření, tedy bez státní intervence a podpory a bez změny v našem chápání násilí a našich postojů vůči tomuto jevu se tento problém dá řešit jen nanejvýš obtížně.

Svoji bakalářskou práci jsem pojala jako snahu o hlubší pochopení spletitého kontextu tohoto jevu a odhalení jeho možných širších souvislostí. Jde mi především o to, dostat se pod povrch, k jádru problému, neboť domácí násilí není pouze nějakým patologickým problémem osobnosti pachatele či snad oběti, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale závažným problémem celé společnosti.

Nejprve se pokusím shrnout některé obecnější teoretické přístupy, které se objevují v rámci novějších výzkumů a jež se mi jeví být zajímavé a do jisté míry také originální či podstatné. Tyto obecné teorie následně rozvinu v širší teorie o možných příčinách a souvislostech domácího násilí. Této části se budu věnovat opravdu podrobně, neboť je základem mých úvah o dané problematice.

V rámci empirické části bych ráda provedla jednu případovou studii, na které bychom si ověřily některé z uvedených teorií a z níž by bylo patrné, jak i tzv. „všední či každodenní“ násilí, které nemusí mít vyloženě brutální charakter a tragické následky, ovlivňuje život členů rodiny, jejich vzájemné vztahy a soužití. Takové násilí, jehož důsledky jsou zcela evidentní, fatální a šokující, je společností jasně odsuzováno. Násilí v rodině, které však není tak zjevné a které nemá vyloženě tragický konec, je až příliš často bagatelizováno, přehlíženo a tolerováno. Stejně tak jsou tolerovány, omlouvány a pomíjeny méně nápadné formy násilí, které však mohou být pro rodinu a její jednotlivé členy stejně nebezpečné a ohrožující.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 definice domácího násilí

Předmětem této práce je domácí násilí. Proto je nutné se nejprve zamyslet nad tím, co zde budeme pojmem „domácí násilí“ rozumět, a to hned ze dvou důvodů. Za první proto, aby nemohlo dojít k nejasnostem či zkreslené desinterpretaci, a za druhé proto, že vymezení a definice pojmu je základem, z něhož celá práce vychází.

Potíž s přesným vymezením pojmu je s ohledem na množství myslitelných definic evidentní. Haller ve své studii praví, že: „Násilí samo o sobě neexistuje, násilí je to, co je definováno v rámci kulturních, sociálních, politických a morálních norem. Tento způsob pohledu na násilné jednání má jasně ukázat, že v různých diskurzech¹, které se tohoto tématu dotýkají, mohou převládat naprosto rozdílné koncepty násilí,

¹ Haller ve své knize rozlišuje tři typy diskursů, „které si konkurují v definici násilí a legitimacy tohoto fenoménu“ (Haller, 1998):

1) sociálně-administrativní diskurs: který násilím rozumí především zneužití rodičovského práva na výchovu. Existuje zde přesné rozlišování toho, co naplňuje skutkovou podstatu trestného činu a musí být stíháno. Mluví se zde o pachatelích a obětech, aniž by se však bral ohled na kontext násilného činu samotného.

2) diskurs pomáhajících profesí: jde především o terapeutický přístup, zde je brán v úvahu spíše nárok trpícího na pomoc, je zde řešena otázka formy této poskytované pomoci. Tento diskurs odmítá trestněprávní zásahy do soukromých vztahů, domácím násilím se zde rozumí problémy ve vztahu či vzájemné komunikaci, které se dají napravit prostřednictvím vhodné terapie.

3) politizující diskurs hnutí za práva žen: zde jde především o hájení zájmů žen a dětí a jejich základních práv a svobod. Primární příčinu násilí a útisku spatřují v patriarchální struktuře, která dodnes ovlivňuje postavení a životní šance žen. Intimní vztahy jsou zde tematizovány jako forma nadvlády.

což samozřejmě ovlivňuje postoj společnosti vůči násilí.“
(Haller, 1998:13).

Podle Hallera můžeme v podstatě rozlišit dva základní druhy definic:

- úzká definice násilí v rodině (zastoupena z části lékaři, právníky a výkonnou mocí) uznává pouze masivní, viditelné a diagnostikovatelné formy násilí, často však přehlíží velkou oblast psychického násilí, stejně jako začlenění násilného jednání do sociálního kontextu.
- široce založená definice domácího násilí (typická pro psychologické a společenskovední přístupy) bere téměř každou odchylku od vzájemného mírumilovného chování rodinných příslušníků jako projev násilí. „Každé fyzické napadení – jedno jaké intenzity, v jakém situačním kontextu, životní souvislosti či dynamice vztahu – je konceptualizováno jako násilí“ (Haller, 1998:12).

„Zatímco je dopad psychického a verbálního násilí vůči rodinným příslušníkům v úzkém způsobu nahlížení podceňován a ztrácí se v hrubém rámci viditelných zranění, je do druhého přístupu zahrnuto téměř každé konfliktní chování a vytrácí se důležité rozlišování mezi lehčím a těžším, jednorázovým a opakovaným násilím“ (Haller, 1998:12).

Na tomto místě bych chtěla podotknout, že ve své práci se budu zabývat domácím násilím právě z pohledu širší definice, neboť mi jde zejména o podchycení kontextu všech forem násilného jednání v rámci nejužší rodiny a jeho vlivu na změnu těchto vztahů. V první řadě bych proto ráda uvedla vybrané definice domácího násilí, o nichž se domnívám, že jsou výstižné a vzhledem k charakteru této práce také vhodné:

„Násilím obecně rozumíme zlé nakládání, tělesné útoky, pohružky obdobným násilím, nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním, nebo psychickém zdraví. Jde o agresi jedné osoby proti druhé (nebo jejich většímu počtu), jejímž cílem je ublížit, poškodit, poranit nebo zabít. Násilné chování v rodině zahrnuje špatné zacházení s dětmi², násilí mezi dospělými členy rodiny i špatné zacházení se starými lidmi“ (Voňková, Huňková 2004:11).

Další definice domácího násilí v širším slova smyslu formulovaná Radou Evropy v roce 1985 zní: „Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin, nebo opomenutí, spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti“ (Voňková, Huňková, 2004:14 ³).

² Rozlišujeme následující formy domácího násilí páchaného na dětech:

- 1) fyzické násilí na dětech - záměrné ubližování dítěti, ale i „pouhé“ nezabránění takovému ubližování, nadměrné užívání fyzických trestů, či tvrdé tresty, které nejsou přiměřené „prohřešku“ dítěte.
- 2) psychické týrání - takový způsob přístupu k dítěti, který vede k narušení jeho zdravého vývoje a všestranného rozvoje osobnosti a ke snižování sebehodnocení dítěte. Mezi typické formy psychického týrání patří zejména: opakované ponižování dítěte, užívání nadávek, snižování sebehodnocení dítěte, zastrahování, izolace od vrstevníků, nepřijetí dítěte, požadování výkonu přesahujícího schopnosti dítěte, atd.
- 3) sexuální násilí na dětech - představuje jakékoli využití dítěte pro navození vzrušení či uspokojení sexuálních potřeb zneuživatele a vystavení dítěte takovému chování, které tento cíl naplňuje.
- 4) zanedbávání dítěte - zejména citová a sociokulturní deprivace, nedostatek podnětů pro rozvoj dítěte, nespokojování jeho základních potřeb.

Ve všech případech jde o zneužití moci a nadřazenosti dospělého nad komplementárně podřízeným a závislým dítětem (Vágnerová, 1999)

³ Původní zdroj: Statistika Kanada 2000. In: Tutty, L., Goard, C. In: Týranie žien v Kanadě, slovenský preklad, interní nepublikovaný materiál, Aspekt, Bratislava, 2001

Jedna z definic partnerského násilí, zní: „Násilné jednání je jakýkoliv výskyt ohrožujícího chování, násilí nebo zneužití (psychického, fyzického, sexuálního, ekonomického nebo emocionálního) mezi dospělými osobami, které jsou, nebo někdy v minulosti byly intimními partnery nebo členy rodiny, a to bez ohledu na pohlaví“⁴.

Domácím násilím bude v této práci rozuměno každé agresivní jednání některého člena rodiny vůči jinému členu rodiny, které napadenou osobu poškozují jak fyzicky, tak psychicky a ve svém důsledku vede k narušení vzájemných vztahů v rodině. Ve své práci se pak zaměřím zejména na násilí mezi partnery a násilí rodičů vůči dětem.

2.2 formy domácího násilí

Odborníci, zabývající se problematikou domácího násilí rozlišují nejčastěji následující formy násilného jednání:

fyzické - strkání, fackování, bití pěstmi, tahání za vlasy, kopání, ohrožování zbraní nebo nožem, házení předmětů, znehybňování oběti např. přivazováním, aj.

psychické - slovní a citové týrání, ponižování, zesměšňování, vyslýchání, vyhrožování, zastrašování, ničení předmětů, aj.

sociální - cílem je izolace, která má oběti zabránit v kontaktech se sociálním okolím (rodinou, přáteli, spolupracovníky), dále kontrola telefonátů, korespondence, stanovování časových limitů pro návrat domů, apod.

⁴ definice londýnské (Metropolitní) policie. In: *Domácí násilí - přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích : studie*, Bílý kruh bezpečí, Praha, 2002. s.10

sexuální - zahrnuje všechny sexuální praktiky a činy, které jsou na oběti vynucovány, oběť je podstupuje pod nátlakem a nedobrovolně

ekonomické - zamezení možnosti disponovat finančními prostředky ať rodinnými nebo vlastními, neposkytování peněz na provoz společné domácnosti, rozprodávání majetku, zákaz získání či udržení zaměstnání, aj.

(Voňková, Huňková, 2004:20)

Obecně můžeme říci, že „domácí násilí je chování, které v párovém soužití nebo v širší rodině u jedné osoby vyvolává strach z osoby druhé. Prostřednictvím moci, kterou tento strach poskytuje, určuje násilník chování oběti. Domácí násilí může nabývat podoby fyzického, sexuálního a psychického násilí, vynucené sociální izolace a ekonomické deprivace“ (Voňková, Huňková, 2004:19).

2.3 vybrané teoretické přístupy k tématu domácí násilí

2.3.1 Násilí jako „ultima ratio“ a situační kontext násilí

Tuto teorii vyslovil ve své studii z roku 1986 Michael Sebastian Honig. Domácí násilí podle něj není „bezprostředně danou sociální realitou“ (Haller, 1998:14), ale znakem veřejných diskusí. Honig domácí násilí chápe jako životní praxi rodin, jež je spojena se všedním rodinným životem a jeho sociálními funkcemi. Otázkou je, zda lze takové násilné chování vůbec hodnotit a posuzovat, když vlastně představuje „součást rodinné každodennosti, čímž konstruuje normalitu“ (Haller, 1998:15). Domácí násilí je měřitelným a kvantifikovatelným jevem pouze díky sociálním vědám. Podle

Honiga však násilí není „izolovaný fenomén vybočujícího chování“, nýbrž je „integrováno v každodenním rodinném životě“ (Haller, 1998:15) a vyznačuje se komplexním a kontextuálním charakterem. „Vyskytuje se v ´docela normálních´ rodinách a dopouštějí se ho docela normální muži, ženy a rodiče“ (Haller, 1998:15). Honig kritizuje především ty výzkumné přístupy, které nedostatečně chápou rozsah domácího násilí a nekladou si vůbec otázku, zda se skutečně jedná o problematiku deviace. Násilí je zde naopak chápáno jako ´ultima ratio´, tedy jako „poslední možnost mužů v jejich boji o udržení mocenských struktur“ (Haller, 1998:15). Toto tvrzení podporují i výsledky Honigova šetření, z nichž vyplynulo, že „muži ospravedlňují zasazené rány bezmocností“ (Haller, 1998:16).⁵ Sociální význam domácího násilí tak nemůže být definován pouze na rovině chování, které je očividné (Haller, 1998:16⁶).

2.3.2 „Past modernizace“ – násilí jako ztroskotání mýtu o moderní rodině

⁵ Proti této teorii každodennosti domácího násilí, jež konstruuje jeho normalitu se staví studie G.Pernhaupta a H.Czermaka, kteří upozorňují na nebezpečí takového násilného jednání, zejména pokud jde o oblast výchovy. Docela ´všední a běžné´ násilí páchané na dětech striktně odsuzují. Ze studie vyplývá, že u velké většiny rodičů stále přetrvává stanovisko, že děti je třeba za jejich vyrušování fyzicky trestat. Výprask je považován za „legitimní výchovný prostředek“ (Haller, 1998:27⁵). Tento výchovný styl jasně poukazuje na tradiční patriarchální postoj v rodině, alespoň co se výchovy dětí týče.

„Následky špatného zacházení jsou dlouhodobé a ničivé. Opakované agresivní projevy rodiče vedou ke vzniku posttraumatického stresového syndromu. Tyto děti trpí sníženým sebevědomím, úzkostmi nebo depresemi, poruchami příjmu potravy, mají horší vztahy k vrstevníkům i dospělým. Vyskytuje se u nich agresivita obrácená proti vlastní osobě (pokusy o sebevraždu, sebepoškozování, chování s vysokým rizikem zranění nebo smrti, apod.).“ (Matoušek, 2005:30–31)

⁶ Původní zdroj: Honig, Michael-Sebastian (1986): *Verhäuslichte Gewalt, Sozialer Konflikt, wissenschaftliche Konstrukte, Alltagswissen, Handlungssituationen. Eine explorativstudie über Gewalthandeln von Familien, Frankfurt (Suhrkamp)*

Tento model vzešel od německého sociologa Klause Wahla. Jeho teorie zní: násilí souvisí se sebevědomím a krizí moderní rodiny. „Vysoký počet rozvedených párů poukazuje na vysokou míru emočního stresu, v němž se členové rodiny nacházejí.“ Rozvrácené vztahy a manželství, situace rozchodu a rozvodu⁷, to vše je velice frustrující zátěž pro psychiku nejen rodičů, ale i dětí, jež jsou častými svědky stupňujících se hádek mezi rodiči, či jsou do sporů mezi nimi přímo vtahovány a zneužívány ve vzájemném „boji“ jednoho rodiče vůči druhému⁸.

⁷ „Rozvodová situace může být důsledkem vyústění krizí spojených s nároky rodinného života a péče o dítě. K jinému typu rozvodů dochází, když se po určité době manželství ukáže, že partner je alkoholik, hráč, žárlivec, podvodník, má hysterické rysy, je workoholik, případně se chová násilně. Důvodem k odmítnutí partnera nemusí být trvalá porucha osobnosti, ale i chování, které je z nějakého vysoce osobního důvodu pro jednoho z manželů nepřijatelné. Může jít o autoritativní vystupování, nedostatek vřelosti, nedostatek zájmu o děti, neochotu spolupracovat apod. Ten z partnerů, který je vystaven nepřijatelnému chování, se na takové chování může adaptovat, může si vytvořit různé druhy obran sahajících od minimalizování kontaktu až k agresivním konfrontacím. Proces odpoutávání bývá v těchto případech dlouhý. Nejhůře snášejí situaci rozvodu děti v období dospívání. Dalším důvodem rozvodu může být vyčerpání vztahu v době, kdy děti dospěly (syndrom 'prázdného hnízda'), aj.“ (Matoušek, 2005:61-64)

„Až na výjimky je rozvod výsledkem dlouhého rozhodování, protože většina lidí tuší, do jakých nesnází je rozvádění přivede. Ten, kdo pojal vážný úmysl se rozvést, zahájil proces emočního odpoutávání od partnera s předstihem. V období rozvodu se rozvíjejí intenzivní emoční reakce na tuto situaci. Oba partneři vyhledávají podporu obvykle mezi nejbližšími příbuznými a přáteli.“ (Matoušek, 2005:64)

Období po rozvodu - „pokud druhý manžel odešel, čelí nutnosti najít si nový domov a trpí samotou, která bývá popisována jako nesnesitelná. S vysokou pravděpodobností si tento partner (zejména jde-li o muže) rychle najde nový vztah a pokusí se vybudovat si nové zázemí. Fáze doznívajícího rozvodu je dlouhá. Jde o proces po psychologické stránce podobný oplakávání zemřelého partnera. V jistém ohledu je to ještě těžší, protože 'zesnulý' žije, někdy je navíc nutné s ním komunikovat. Emoční rozvod většině lidí trvá jeden až tři roky. „ (Matoušek, 2005:64-65)

⁸ „Jedním z nejzávažnějších negativních dopadů rozvodů je omezování styku dítěte s rodičem, kterému nebylo soudem svěřeno dítě do péče.“ (Matoušek, 2005:45)

Pro dítě je rozvod rodičů také velmi náročnou situací. Větší dítě obvykle prožívá pocit viny za rozvod. Skoro nikdy se nepodaří udržet děti mimo dosah rodičovských konfliktů. Dítě se ocitá v situaci konfliktu loajalit vůči nejdůležitějším osobám svého života. Potřebuje a chce mít u sebe oba rodiče. Dítě si navíc nedokáže

„Násilí, zejména intimní je výsledkem divergence mezi mýtem (sliby, naděje) moderní doby a realitou“ (Haller, 1998:17).

Tento 'mýtus moderní rodiny' se objevuje v Evropě zhruba ve druhé polovině 18.st. Jde o idealizovanou představu rodiny jako útočiště, jež vznikla v měšťanských rodinách a odtud se rychle začala šířit do celé společnosti. Nešlo však jen o obraz nové rodiny (sňatek z lásky, klid a harmonie domova a rodinné štěstí), ale v souvislosti s mohutným rozvojem lidských práv a všeobecným pokrokem také o příslib nového člověka jakožto autonomního a sebevědomého individua. Končí tak rodina ve smyslu pracovního a produktivního patriarchálního společenství a začíná éra rodiny založené pouze na vzájemných citových vztazích jak mezi dospělými, tak i mezi rodiči a dětmi (demokratizace sféry soukromé, viz. úvod). V souvislosti s velkými očekáváními se však vždy ruku v ruce musí objevit také zklamání, pocit vlastního selhání a frustrace. Rodina založená na citech je křehkým útvarem, navíc je ve svých 'nových funkcích' naprosto přetěžována. Problémy ze sféry pracovní/veřejné a obrovské nároky kladené společností na moderního člověka pronikají hluboko do soukromí rodin, kde zvyšují napětí.

v plném rozsahu uvědomit, o co přišlo. Odchod jednoho z rodičů z domova - v naprosté většině případů otce - je těžkou ztrátou jak pro děvče, tak pro chlapce. Nejhorší následky má rozvod u dětí, které byly jedním rodičem aktivně popouzeny vůči druhému, a u dětí, které byly očitými svědky agresivity jednoho rodiče zaměřené proti druhému rodiči. Dítě může být využíváno jako nástroj pomsty,... během kontaktu s otcem, který s ním nebydlí, je vyslýcháno s průhledným záměrem zjistit, co se doma děje, s kým se matka stýká apod. Když dítě informace poskytne, vyslechne hodnocení, případně dostane pokyn, co má matce po návratu domů vyřídít. Dítě se také může stát náhradním partnerem. Rodič mu svěřuje všechny své stesky a konzultuje s ním všechna vážnější rozhodnutí. Dítě může být také zanedbáváno, rodiče jsou natolik pohlceni svými problémy, případně vyřizováním starých vzájemných účtů, o děti se přestávají zajímat, apod." (Matoušek, 2005:64-67)

„Oba dospělí se zpravidla ocitají v situaci, kdy je komunikace zablokována nebo omezena na minimum. Citlivé téma - děti - je polem, na němž se mohou vzájemně ještě dlouhou dobu po rozvodu vydírat a deptat.“ (Matoušek, 2005:70)

V této souvislosti pak dochází jak k násilí mezi partnery, tak zejména k násilí vůči dětem. Velice často se objevuje rozpolcenost mezi požadavkem být dobrou matkou a moderním individualistickým pohledem na ženu, který žádá rozvoj vlastní osobnosti, perfekcionista nárok na výchovu s požadavkem bezpodmínečné poslušnosti se střetává s pocitem bezmocnosti a přetížení. Situační a strukturální přetěžování je pak spouštěčem strachu ze selhání, klesá pocit vlastní hodnoty, sebevědomí. Objevuje se frustrace⁹ z neschopnosti dostat realizaci rodinných hodnot (Haller, 1998). „Všechny tyto požadavky vůči jedinci zvyšují pravděpodobnost ztroskotání na rozporu mezi mýtem a realitou moderní doby. Sebevědomí poškozené takovýmto frustrujícím zážitkem pak může být jednou z příčin násilnických rodinných poměrů“ (Haller, 1998:18¹⁰). Násilí může souviset i s celou řadou dalších proměnných, ať jsou to psychické dispozice, deprese, nízké sebevědomí, tendence k netrpělivosti, špatné sebeovládání a nekontrolovatelnost emocí (tzv. psychopatologický přístup, jež vidí příčinu týrání v problémech s vlastní osobností a často se snaží vypracovat profil pachatele), zkušenosti rodičů s týráním, materiální nespokojenost aj. „Ti, kteří nejsou spokojeni sami se sebou, se svou prací, příjmem, bytovou situací a vztahy, mají, jak se zdá, větší sklon převádět své zklamání na fyzické násilí“ (Haller, 1998:19¹¹).

⁹ „Původ agrese je nejčastěji spojován s frustrací. Frustrace je chápána jako překážka zabraňující člověku dosáhnout nějakého cíle,...frustrace vyvolává negativní emoci, nejčastěji hněv, jenž vede k agresivnímu jednání s cílem překonat frustraci“ (Čermák, 1999:33)

¹⁰ původní zdroj: Wahl, Klaus (1990): Studien über Gewalt un Familien, München (Deutsches Jugendinstitut)

¹¹ původní zdroj: Wahl, Klaus (1990): Studien über Gewalt in Familien, München (Deutsches Jugendinstitut), str.25

2.3.3 Násilí jako aspekt patriarchálních společenských a rodinných struktur

Za problémy v manželství a za násilí vůči ženám jsou v této teorii plně zodpovědné patriarchální¹² poměry. „Patriarchát je takový pohlavně-genderový systém, v němž muži zaujímají nadřazené postavení vůči ženám a v němž jsou vlastnosti a činnosti vnímané jako mužské hodnoceny výše než ty, které jsou vnímány jako ženské“ (Renzetti, 2003:22). Je zcela zřejmé, že jde o přístup v první řadě feministický, jež tyto poměry kritizuje a snaží se prosazovat větší rovnoprávnost vzájemných vztahů nejen mezi muži a ženami, ale do jisté míry také mezi rodiči a dětmi.

¹² patriarchát - původně hierarchické uskupení v domácnosti, kdy v jejím čele stojí muž/pán domu, jemuž jsou všichni ostatní členové domácnosti zcela podřízeni. Muži/hlavě rodiny přísluší právo rozhodovat o všech členech své domácnosti. Později je jako patriarchát označován společenský systém, v němž muži dominují nad ženami, jež jsou ve všech sférách sociálního a společenského života mužům podřízeny (Maříková, 2004:50). „Patriarchální civilizační a historický kontext vycházel ze svrchované pozice otce vůči dětem a ženám v rodině. Trestání 'neposlušných' žen bylo po staletí podobně tolerováno, jako bylo dosud a do jisté míry je tolerováno tělesné trestání neposlušných dětí při výchově. Poslušnost ženy muži byla formulována biblí v Novém zákoně (v Pavlově listu Efezským) a patřila k historicky společenskému uspořádání“ (Gjurovičová, 2000:74). „V novověku vztahy mužů a žen získávaly výrazněji partnerský charakter a rozdíl autority a moci mužů a žen nebyl již tak výrazně právně kodifikován. V naší kultuře ale trval respekt vůči právu otce a manžela řídit život členů domácnosti, i když byl emancipačním vývojem postupně oslabován“ (Gjurovičová, 2000:75).

Do této teorie můžeme zahrnout také koncept genderových rolí¹³. „Po mnohá předcházející staletí byli ženy a muži považováni téměř za rozdílný živočišný druh a byly jim vymezeny naprosto odlišné životní role. Především s rozvojem průmyslové revoluce a zmohtnutím středních vrstev se vytvořila představa o přirozenosti rozdělení žena jako matka v domácnosti/muž jako živitel rodiny. Toto rozdělení uvěznilo ženy v izolaci a vyčlenilo jim ještě podřadnější postavení, než měly ve středověku¹⁴“ (Valdrová, 2004:22). I přes značné a výrazné společenské změny, které od dob industrializace a průmyslové revoluce v Evropě proběhly, i přes legislativní zrovnoprávnění žen¹⁵ a dětí, v nás dodnes přetrvávají jakési stereotypní představy¹⁶ o rozdílných rolích žen a mužů a bezpočet předsudků

¹³ Genderové role - takové role, které společnost jedinci připisuje na základě jeho příslušnosti k jednomu či druhému pohlaví. Genderové role jsou sociálním konstruktem, neboť jsou podmíněny nikoli biologicky, nýbrž sociokulturně. „Gender je sociální konstrukt, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formované společností. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času a místa, působení genderu ukazuje, že určení rolí, chování a normy vztahující se k ženám a mužům jsou v různých společnostech, v různých obdobích nebo různých sociálních skupinách rozdílné (Voňková, Huňková 2004:15, původní zdroj: Oukleyová, A. Pohlaví, gender a společnost, Portál,2000) pozn.: „Sociální konstrukcionismus tvrdí, že významy pojmů muž a žena nejsou věčné a neměnné, že se tyto pojmy vždy vytvářejí či konstruují v určitém kulturním a společenském kontextu a jejich obsah se proměňuje, a sice vždy ve vzájemném vztahu“ (Gjurovičová, 1999:77).

¹⁴ „Před příchodem průmyslové revoluce žila drtivá většina obyvatel na venkově a živila se zemědělstvím. Postavení žen v takovéto společnosti bylo sice odlišné od postavení mužů“, ale ztráta ženy znamenala vždy ztrátu významné pracovní síly, jíž bylo potřeba. „V měšťanských rodinách..., kde se vytvořila instituce otce-živitele rodiny...se jejich úloha pozvolna redukovala na úlohu konzumentek, které aktivně nic nevytvářejí...“ (Valdrová, 2004:26).

¹⁵ 1791 Olympie de Bourges: Práva ženy a občanky - v němž žádá naprostou rovnoprávnost žen a mužů před zákonem a právo na zcela svobodnou volbu partnera, která je založena citově.

¹⁶ „Rodové/genderové stereotypizování je proces, kterým se určité chování, postoje a emoce zařazují jako přiměřené a patřičné pouze pro jedno pohlaví a dál už se pak jedná tak, jako by šlo o přirozené či dané odlišnosti - a nikoli odlišnosti sociálně naučené. Takovým stereotypem je například prisuzování emocionálního chování ženám a racionálního chování mužům“ (Gjurovičová, 1999:77).

s nimiž muži k ženám či ženy k mužům přistupují¹⁷. Skrytá mužská hegemonie (nadvláda), či boj o ní přetrvává dál. „Domácí násilí není individuální, ale společenský problém, který souvisí se strukturálním násilím a diskriminací žen ve společnosti, kde dominantní roli mají stále muži“ (Logarová, 2004:25¹⁸). Například socioekonomická nerovnost, tj. neadekvátní ohodnocování ženské práce (jak v domácnosti, tak v zaměstnání), je dlouhodobě setrvačnou záležitostí. „Žena řídí chod rodiny ve většině sfér a přitom se stále v některých ohledech chová jako bytost podřízená“ (společenský tlak na ženu v roli obětavé matky a ochránkyně rodinného krbu je i dnes enormní). „Muž je ženou zastupitelný i v roli živitele. Přitom se však v mnoha ohledech chová tak, jak se chovali jeho patriarchální předkové. Napětí mezi stále vlivnými tradičními rolemi mužů a žen a změnami v těchto rolích, které si vynucuje moderní doba, výrazně ovlivňují současnou nestabilitu rodin“ (Matoušek, 1993). „Násilí může představovat prostředek, o němž se muž domnívá, že mu umožní dostat chování jiných členů domácnosti pod kontrolu.“ (Matoušek, 2005:35)

2.3.4 Násilí a identita sexuální/genderové role

Tato teorie jde spíše sociálně-psychologickým směrem, přičemž zdůrazňuje strukturální zakotvenost násilí. Tuto teorii ve svých studiích použily socioložka E.Fröschlová a psycholožka S.Löwová. Z jejich analýzy strategie při řešení konfliktů

¹⁷ „Genderové stereotypy jsou zjednodušující popisy toho, jak má vypadat ´maskulinní muž´ či ´femininní žena´. O takových stereotypech lidé obvykle uvažují bipolárně, tedy tak, že normální muž nenese žádné rysy ženskosti a naopak“ (Renzetti, 2003:20). „Mužnost, je pojem eminentně vztahový, budovaný před očima druhých mužů a pro ně, a proti ženství, v jakémisi strachu z ženství, a hlavně z ženství ve vlastním nitru“ (Bourdieu, 2000:49).

¹⁸ z příspěvku Rosy Logarové (intervenční centrum ve Vídni) ve sborníku: Eingreifen bei häuslicher Gewalt II., Mercedesdruck Berlin, Berlin, 2004

vyplývalo, že muži užívají násilí za účelem potlačení konfliktů, které podle nich vztah ohrožují. V této teorii hraje významnou roli koncept genderové socializace¹⁹. „Každá společnost svým členům předepisuje určité vlastnosti, způsoby chování a vzorce vzájemné interakce v závislosti na jejich pohlaví“ (Renzetti, 2003:21). Identita člověka je spleť věcí, která má svůj základ právě v socializaci, primárně ji ovlivňuje zejména rodina a klima okolního prostředí, nicméně i celkový genderově podmíněný přístup společnosti. Zajímavý je v tomto smyslu například koncept „představ o ženskosti“ německé socioložky M.Brücknerové, který spojuje psychoanalytický a feministický přístup, neboť na patriarchální strukturu společnosti a strukturu ženské psychiky a představ o životě pohlíží jako na vzájemně provázané. Nezdůrazňuje však na rozdíl od feministek

¹⁹ Genderově podmíněná očekávání se přenášejí na děti skrze socializaci. „Socializace je proces, jehož prostřednictvím si lidé předávají a vstřebávají společenské hodnoty a normy, včetně těch, které se týkají genderu (sociálního pohlaví, jež je konstruováno na základě pohlaví jako biologické danosti). Genderová socializace má někdy podobu vědomého úsilí, které posiluje genderová očekávání explicitními odměnami či tresty. Zejména chlapci jsou podrobováni přímým negativním sankcím, chovají-li se způsobem vnímaným jako nepřiměřený jejich genderu. Genderová socializace však může probíhat i prostřednictvím jemnějších signálů, skrytě přenášených způsoby, jimiž dospělí jednájí spolu navzájem i s dětmi, dětským oblečením nebo třeba dětskými knížkami a hračkami. Také samy děti se vzájemně socializují, a to jak explicitní, tak i implicitní formou - vzájemnou interakcí v dětských kolektivech“ (Renzetti, 2003:93). „Koncept genderových rolí pak odkazuje na způsob chování očekávaný od členů společnosti v souvislosti s jejich pohlavní příslušností. Po značnou část dějin lidstva byla ženská genderová role vymezována - a ženskou reprodukční rolí přímo diktována - jako role domácí. Naproti tomu muže jejich biologická konstituce předurčuje k roli živitele a ochránce rodiny“ (Renzetti, 2003:24). U chlapců je podporována průbojnost, aktivita i agrese, u dívek spíše pasivita, trpělivost, obětavost (ideál neagresivní, milující ženy-matky).

„Násilně se chovající muži také mívají obtíže v tom, aby porozuměli skutečným potřebám jiných členů rodiny. Eliasson říká, že takový muž si často sám o sobě myslí, že je hrdina, který se obětuje pro druhé, ale ve skutečnosti se příliš nezajímá o to, zda jeho 'oběť' blízcí lidé potřebují. Neuvědomovaným motivem tohoto obětavého chování je strach, že muž nebude přijat. Každý náznak nepřijetí pak u něj může vyvolat agresivitu.“ (Matoušek, 2005:35)

v patriarchátu zakořeněné násilí, jako spíše „internalizaci mocenských poměrů, které udávají tón představám o vztazích mezi muži a ženami“ (Haller, 1998:24). Z této teoretické perspektivy je patrný význam nepsaných společenských a sociokulturních norem, které mají na životy žen a mužů a zejména na jejich vzájemné vztahy nesmírný vliv. Brücknerová říká, že „představy o ženskosti jsou kulturními ideály, díky nimž se patriarchální mocenské poměry transformují v atributy ženské zvláštnosti a působí tak, že zakládají identitu“ (Haller, 1998:24). K těmto představám patří zejména obraz sebeobětavé matky, který sdílí jak bitá žena, tak muž, který ji bije. Dále je to i představa, že žena je bezbrannější, bezmocnější apod. Kontrola, dominance, a dokonce i majetnická žárlivost v tomto smyslu pak bývají interpretovány jako důkaz lásky, zatímco nejsou nic jiného než výraz moci a násilnické vlády muže. „Často zmiňovaným důvodem, kvůli němuž ženy u svého trýznitele zůstávají, jsou děti. Na druhou stranu jsou to právě děti, kdo podnítí rodiče k definitivnímu rozhodnutí pro rozchod - totiž v případě, kdy se násilí dotkne i jich. V takové situaci, kdy ženy musejí chránit své děti se poprvé cítí být silné a své jednání považují za oprávněné.“ (Haller, 1998:56)

Nancy Chodorow vidí počátek identity v identifikaci s mužským či ženským pohlavím a to již ve velmi raném věku. Zdůrazňuje především roli matky, s níž se dítě emocionálně identifikuje v nejranější fázi dětství a od níž se s postupným vznikem vědomí vlastního „já“ odpoutává. Právě proces odpoutávání probíhá jinak u dívek a jinak u chlapců. Dívky na rozdíl od chlapců zůstávají i nadále v užší vazbě s matkou, proto se vědomí vlastního „já“ u ženy vyznačuje větší kontinuitou ve vztahu k druhým, ženy vyjadřují a definují samy sebe zejména prostřednictvím vztahů. Naopak mužská identita vzniká na základě radikálního oddělení od matky a odmítnutím původní

úzké vazby k matce. Mužství je vytvářeno na podkladě toho, co není ženské. V důsledku toho mají muži spíše analytický způsob posuzování světa, kladou větší důraz na úspěch, mají menší schopnost vytvářet si vztahy k druhým, často mají problém projevat city a vyznat se v pocitech druhých. Úzký citový vztah k jiné osobě naopak mužskou identitu ohrožuje (Giddens, 1999). „Vzhledem k tomu, že maskulinita je definována na základě separace a femininita na základě přimknutí, je mužská pohlavní (genderová) identita ohrožena intimitou, zatímco ženskou pohlavní (genderovou) identitu zase ohrožuje separace. Proto mají muži spíše problémy se vztahy, kdežto ženy mívají problémy s individuací“ (Gilligan, 2001:37). „Nejenže tedy ženy samy sebe definují v kontextu lidských vztahů, ale zároveň se posuzují podle toho, jak jsou schopny pečovat o druhé. Citlivost vůči potřebám druhých a přijetí odpovědnosti za péči vedou ženy k tomu, aby věnovaly pozornost i jiným hlasům než pouze vlastním a aby do svého úsudku zahrnuly i jiné názory“ (Gilligan, 2001:45). „Ženy považují samy sebe za součást společenské sítě čili sociálního kontextu, v němž žijí. Tato sociální angažovanost ovšem vede k tomu, že je pro ženy nesnadné rozpoznat vlastní zájmy“ (Gjurovičová, 1999:74). K dalšímu neméně zajímavému poznatku dospěl ve své studii také rakouský psycholog H.Eich. Z několika detailních případových studií vyplynulo, že pachatelé sexuálního násilí vykazují „jednoznačný nedostatek mužské identity“ (Haller, 1998:29) a zneužívání dětí pak představuje „kompenzační důkaz o vlastní mužnosti“ (Haller, 1998:29).

Tyto čtyři vybrané teoretické přístupy mají spíše obecnější charakter a pouze nastiňují různorodost jednotlivých perspektiv v nahlížení na tuto složitou problematiku. Zároveň ukazují, že na domácí násilí, tedy násilí k němuž dochází v rámci rodiny a vzájemných vztahů mezi jejími členy nelze nahlížet pouze z jednoho zorného úhlu, či tuto problematiku

zjednodušovat, nýbrž že je ji třeba chápat v jejím celkovém kontextu a šíři, k čemuž má směřovat i tato práce.

V následujícím oddílu bych proto chtěla podrobně shrnout a rozebrat nejrůznější příčiny, jež se mohou na vzniku a výskytu domácího násilí podílet, příčiny, které ve svých studiích a publikacích zmiňují jak citovaní odborníci, tak i empirická studie Maxe Hallera a jeho kolektivu, z níž vycházím a příčiny, které v souvislosti se svými zkušenostmi zmiňují mimo jiné také odborníci z řad pomáhajících profesí, kteří se danou problematikou zabývají.

2.4 příčiny domácího násilí

Zatímco historicky první teorie zabývající se domácím násilím lze označit za jednofaktorové (psychologická teorie se zaměřovala na psychiku agresora a předpokládala, že příčiny násilí tkví v povahových a osobnostních dispozicích pachatele, biologicko-genetická teorie se soustředila na obecné predispozice k agresivnímu chování a sociologické teorie, kam můžeme zařadit také teorie genderové, vnímaly domácí násilí jako „produkt typicky mužské společnosti“, jež souvisí s uplatňováním moci), moderní teorie lze označit jako multifaktorové (Voňková, Huňková, 2004), neboť v sobě zahrnují celé spektrum možných příčin. Jednou z nejznámějších multifaktorových teorií je teorie D.G.Duttona, která rozlišuje čtyři hlavní oblasti příčin domácího násilí, jež spočívají:

- v individuálních charakteristikách pachatele a oběti a jejich vzájemné interakci, tzv. ontogenetická teorie.
- v mikrosystému, který představuje samotná rodina a rizika spojená s její podstatou a podobou. Roli zde hrají např.

soukromí rodiny, které se vymyká mechanismům sociální kontroly a jež odbourává morální zábrany, četnost interakcí mezi jednotlivými členy rodiny, vzájemné emocionální vztahy, předepsané role v rodině, očekávání vztahující se na rodinný život a míra jejich naplnění, znalost partnerů, reakce na zátěžové situace a krize, apod.

- v exosystému, tj. v životním a sociálním okolí jedinců, které je bezprostředně ovlivňuje. Jde o působení formálních i neformálních struktur a životní situace (např. nezaměstnanost, nízký příjem a vzdělání, špatné životní podmínky, nedostupnost sociální sítě, aj.)
- v makrosystému, kde je domácí násilí vyvoláváno převládající patriarchální hierarchií hodnot, která je založena na nadvládě mužů a je tedy produktem hierarchicky uspořádané společnosti, v níž vůdčí úlohu mají (stále) muži.

(Voňková, Huňková, 2004)

Výše zmíněná multifaktorová teorie, jež rozděluje příčiny domácího násilí do čtyř skupin, se objevuje také v práci M.Hallera a jeho kolektivu. Haller ji sice výslovně nezmiňuje (nelze tak říci, zda o teorii Duttona ví), o to víc je však zajímavé, že jím stanovené hypotézy o příčinách a kontextu domácího násilí jsou rozděleny obdobně do čtyř základních skupin, jež v podstatě korespondují s multifaktorovou teorií D.G.Duttona.

Základní rozdělení hlavních příčin domácího násilí podle M.Hallera, doplněné o poznatky dalších autorů:

2.4.1 osobní zkušenosti a dispozice

1) charakter dětství a sociálně-psychologické faktory: zde vycházíme z toho, že způsob, jakým bylo dítě přijato a vychovááno ve své primární/orientační rodině, to jak s ním bylo zacházeno a jak byly uspokojovány či zanedbávány jeho potřeby, atd. se významným způsobem spolupodílí na vývoji jeho osobnosti. Rodina poskytuje dítěti základní sociální zkušenost, má vliv na sebepojetí dítěte, dítě se s rodiči často identifikuje, či s jejich chováním vede skrytý dialog a osvojuje si tak celou řadu pozitivních i negativních vlastností a způsobů chování.

„Dostatečná sebeúcta a sebejistota je nezbytným předpokladem tolerance k lidem a schopnosti akceptovat je v jejich různosti. Pokud rodiče dítě citově nepřijali, poskytl mu nepříznivou informaci, nepotvrdili mu, že svět je bezpečné místo. Dítě bude neustále očekávat chladné a negativní reakce, bude nejisté, a tento pocit si bude kompenzovat např. agresivitou, která je obranou vůči ohrožujícímu světu“ (Vágnerová, 1999:318). „Zkušenosti získané v původní, orientační rodině se přenášejí i do rodiny, kterou člověk vytváří jako dospělý, do tzv. rodiny prokreační“ (Vágnerová, 1999:318). Vágnerová dále cituje Z. Matějčka, který mluví o tzv. „sociální dědičnosti a předávání způsobů chování z generace na generaci“.

„V reakcích citově neuspokojených dětí je nápadná větší dráždivost, výbušnost a tendence reagovat zlostně. Ještě v době dospělosti mají tito lidé odchylky v oblasti sebehodnocení, problémy v mezilidských vztazích a nejsou spokojeni s vlastním životem“ (Vágnerová, 1999:327).

Charakter a povaha dítěte však nemají vliv pouze na potenciální zvýšenou agresivitu v jeho budoucím životě. Povaha a chování dětí hraje roli také v oblasti jejich fyzického týrání. Vágnerová uvádí, že „určité děti provokují dospělé k násilí více než jiné, a ... navíc působí dojmem, že se tak chovají úmyslně, aby rodiče dráždily“ (Vágnerová, 1999:335).

Jde zejména o děti nějakým způsobem handicapované, nemocné, či jinak postižené, které vyžadující větší péči, děti hyperaktivní, špatně prospívající, neobratné či deprivované, atd. (Z. Matějček mluví o provokujícím sociálním chování citově deprivovaných dětí, které „chtějí dostat alespoň pohlavek, když už nemohou dostat pohlazení“, jde o tendenci upoutat pozornost jakýmkoli způsobem (Vágnerová, 1999:38)). Tyto děti své rodiče zatěžují více než jiné, nebo nespĺňují očekávání svých rodičů a tím je do velké míry frustrují a zatěžují, často je rodiče posuzují jako vysloveně těžko zvladatelné. To potvrzuje mimo jiné výzkum A. Engferové z r.1989, z jehož výsledků vyplývá, že 18% dotázaných rodičů se někdy ocitlo v situaci, kdy se cítili bezmocní či přetížení a na niř reagovali užitím násilí (Haller, 1998:26²⁰).

Důsledkem týrání dětí je „postupná fixace negativního sebehodnocení a z něho vyplývajícího nedostatku sebevědomí a sebedůvěry“ (Vágnerová, 1999:337). Takoví lidé se často cítí bezvýznamní, objevuje se u nich nedůvěřivost, přecitlivělost, vztahovačnost či tendence k izolaci.

Slovy P. Pótheho: „Obecně platí, že způsob, jakým rodič dítě vychovává a vztahuje se ke svému dítěti, víceméně odpovídá způsobu, jakým se k němu vztahoval jeho vlastní rodič“ (Vágnerová, 1999:339).

²⁰ Původní zdroj: ENGFER, A. (1990): Studien über Gewalt an Kindern“, in: MARTINIUS, J./FRANK, R., Hrsg., Vernachlässigung, Missbrauch und Misshandlung von Kindern, Bern (Hans Huber). S.59-68.

„Agresivní chování²¹ jako způsob řešení konfliktů a problémů je z velké části naučené²² právě v rodině. Velký vliv na jeho rozvoji má také společenská tolerance k násilí“ (Vitoušová 1997:22). I když to neplatí bez výjimky, „týrané děti se s větší pravděpodobností stávají týrajícími rodiči (Póthe uvádí, že se tak děje u 20% sledovaných lidí)“ (Vágnerová, 1999:339). Pro mnohé rodiče jsou fyzické tresty v rámci výchovy jednoduše samozřejmostí, nad níž nijak neuvažují. Teorie o „mezigeneračním přenosu násilí“ se potvrzuje zejména u mužů pachatelů: „Dvě třetiny matek, které při výchově své děti opakovaně bijí, byly takovými metodami ve svém dětství také trestány. Pro otce, kteří bijí své děti je příznačné, že přejímají tento v dětství zažitý styl výchovy ještě častěji (97%)“ (Haller, 1998:27).

²¹ „Agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a narušující integritu živých bytostí i neživých objektů. Jde o symbolické nebo reálné omezování, poškozování a ničení. Agresivitu lze chápat jako sklon k takovému chování. Agrese označuje aktuální projev takového chování. Agresivní chování je obvykle prostředkem, jak dosáhnout uspokojení, kterému stojí v cestě překážky („frustrace je nejběžnější bezprostřední příčinou agrese“ - Gjurovičová, 1999:85) . Je jedním z obranných mechanismů, který řeší problém útokem na překážku, resp. na zdroj ohrožení. Agresivní jednání bývá stimulováno prožitkem hněvu, vzteku, který je spojen s uvědoměním zátěže. Agresivní jednání může být uspokojující i proto, že potvrzuje vlastní moc. „Mnohokrát bylo zaznamenáno, jak rychle lze mnoho lidí svést k agresivnímu chování vůči bezbranným, dáme-li jim nad nimi moc (př. koncentrační tábory, vězení - experiment Milgrama a Zimbarda na amerických vysokoškolských studentech)“ (Gjurovičová, 1999:85).

Člověk má vrozené dispozice k agresivnímu jednání, ...avšak vlohy k agresii nejsou u všech lidí stejné. Sklon k agresivnímu chování se rozvíjí učním, není tedy závislý jen na dědičnosti, ale i na vlivech prostředí. Na rozvoji agresivity se spolupodílí i společenské klima. Významnou roli zde hraje sociokulturní vzorec, pro danou společnost reprezentativní, který je normou a modelem pro všechny členy společnosti. „Lidské agresivní chování se vždy děje v určitých souvislostech, v určitém kontextu. Jeho podoba je vždy ovlivněna širšími kulturními vlivy a individuálním učním“ (Gjurovičová, 2000:9).

²² „Násilí v nás není geneticky naprogramováno. K tomuto závěru dospělo 6. mezinárodní kolokvium o mozku a agresii, konané v Seville roku 1986. Jsme potenciálně agresivní, ale agresivně jednat se teprve učíme. Násilí není vrozené, ale naučené“ (Opočenská, 1999:119).

2) individuální faktory a charakter pachatele: jímž zde rozumíme zejména „psychické nedostatky vztahující se k osobnosti, problémy s vlastní identitou, sociální obavy a patologické chování jako je chorobná žárlivost²³, obavy ze vztahu, pocity méněcennosti a nejistá představa o sobě samém napomáhající brutální eskalaci partnerských a rodinných konfliktů“ (Haller, 1998:33). „Čím nižší je sebedůvěra partnera, tím vyšší je pravděpodobnost agresivní reakce“ (Voňková, Huňková, 2004:57). Tento druh příčin souvisí zejména s individuálními rysy osobnosti, případně s psychopatií osobnosti. „Komplikujícím faktorem může být i přílišné zvýraznění jakékoli vlastnosti“ (Mach, Šmolka, 1998:27). Velkou roli zde hraje míra vzájemné tolerance, adaptace, akceptace a vzájemné komunikace, které by v některých případech mohly násilí zabránit. Mezi vysoce rizikovou skupinu patří lidé trpící depresemi, nízkým sebevědomím a alkoholicí/lidé se závislostí na drogách. Odhaduje se, že skoro třetina mužů, kteří své ženy bijí a psychicky vydírají, jsou osoby závislé na alkoholu. Příčinou je vztek, nezvládnutý stres, nespokojenost a žárlivost“ (Novák, Capponi, 1996:21). Alkohol však nelze chápat jako příčinu násilí, nýbrž je spíše „katalyzátorem“ násilí (Voňková, Huňková, 2004:56), či jeho „spouštěčem“ (Haller, 1998). „Je zřejmé, že se pod vlivem alkoholu začínají měnit osobnostní vlastnosti, dochází ke změně v hodnotovém systému, k oploštění zájmů i vztahů k lidem“ (Vágnerová, 1999:291) a tím k nadměrné zátěži v rodině. Dále Vágnerová píše: „Závislí lidé bývají afektivně výbušní a agresivní (verbálně i fyzicky), chovají se bezohledně k partnerovi i k dětem,... jsou nespolehliví, postupně v rodině ztrácejí svou roli, prestiž a úctu,... bývají

²³ „Žárlivost bývá někdy mylně považována za projev intenzity vztahu. Přitom však patří k jedné z nejzhorbnějších chorob párového soužití, ... souvisí s poruchou sebehodnocení, ...setkat se však můžeme i se žárlivostí 'majetnickou'“ (Mach, Šmolka, 1998:41). „Žárlivost je často projevem úzkosti z možné ztráty partnera“ (Mach, Šmolka, 1998:42)

obecně podezíraví a nedůvěřiví. Člověk závislý na alkoholu devastuje svou rodinu materiálně, sociálně i psychicky" (Vágnerová, 1999:293). Vágnerová není sama, kdo tvrdí, že: "Alkohol odstraňuje zábrany a narušuje schopnost sebeovládání a adekvátního reagování na podněty vnějšího prostředí", a že „intoxikace alkoholem je příčinou mnoha trestných činů" (Vágnerová, 1999:295). Zároveň však víme, že ne každý alkoholik musí být nutně také násilník, k agresivním projevům dochází zejména u „predisponovaných lidí" (Vágnerová, 1999:295). Máme tu tedy agresi²⁴ jako další významný faktor násilí. Zdrojem agresivního jednání mohou být drobná mozková poškození, ale mnohem spíše spočívá zdroj agresivity v „trvalém osobnostním založení" (Mach, Šmolka, 1998:31). V tomto případě svou roli sehrává celá řada faktorů od dědičnosti, až po vliv výchovy a okolí. Gjurovičová o agresi říká, že „je prostředkem uvolnění napětí i jakýmsi sebepotvrzením, důkazem vlastní moci a významu" (Vágnerová, 1999:351). Násilní muži jsou většinou nespokojeni sami se sebou, mají problémy se sebeovládáním, trpí úzkostí a strachem. Násilí pak může být výrazem pocitu méněcennosti či nejistoty ve vztahu. „Mnozí trpí obavami ze ztráty partnerky... a pocity nedostačivosti z vlastních neúspěchů... Brachiální agrese může souviset i se sadomasochismem. Tehdy agresivní muž

²⁴ „Obecně se má za to, že násilí vyvolává agrese. Agresi se myslí úmyslné násilné jednání, ubližování, napadání. Agresivitou pak tendence ubližovat, tedy připravenost k agresi. Agrese může být směřována vůči druhým, nebo vůči vlastní osobě, tzv. autoagrese (sebepoškozování, sebevražda). Společenské vědy vysvětlují vznik agrese rozdílně: Sociologie uvádí, že násilné jednání je vyvoláno nepříznivými sociálními procesy, psychologie považuje agresi za patologický způsob interakce mezi osobami navzájem, nebo jednotlivcem a společností. Psychiatrie má za to, že jde o deviaci" (Voňková, Huňková, 2004:45). „Agresivní chování může být reakcí na nespokojení různých potřeb. Pohotovost k agresivnímu chování stoupá při přesytnosti či nedostatku, ztrátě či ohrožení. Agresivní jednání může fungovat přinejmenším jako prostředek k odreagování, když už člověk nebyl ve svém usilování úspěšný" (Vágnerová, 1999:269). Agrese může fungovat jako kompenzace, tj. jako zdroj náhradního uspokojení, např. v oblasti potřeby seberealizace" (Vágnerová, 1999:271).

podvědomě touží, aby s ním bylo nakládáno tak špatně, jako on nakládá se svou ženou, což si pochopitelně nepřizná" (Novák, Capponi, 1996:21,22).

2.4.2 rodinná situace

3) rodina v situaci malé, uzavřené skupiny může fyzickému násilí i sexuálnímu zneužívání dětí napomáhat. Svou roli v tomto případě sehrává zejména malá sociální kontrola a ochabnutí morálních zábran, které běžně existují ve sféře veřejné, neméně důležitou roli sehrává stísněnost společného bydlení a četnost vzájemných interakcí, či intenzita emocí, sociální izolace²⁵. Rodinné problémy jsou stále považovány za čistě osobní a soukromou záležitost, proto není divu, že ani sousedé a nejbližší okolí nemá zájem vměšovat se do rodinných sporů a rozepří, jejichž povaha a důvody jsou často skryté. Jak však dokazují četné zkušenosti a výzkumy, hraje právě iniciativa tzv. „třetí osoby“ při řešení násilné situace velice významnou či dokonce rozhodující roli. Rodina je místem nejvýbušnějších emocí, jednak proto, že se v rodinném prostředí uvolňuje napětí a snižuje práh sebeovládání, jednak proto, že mezi členy rodiny panují velice blízké citové vazby. Emoce, které v sobě člověk dokáže často potlačit při jednání s „cizími“ lidmi, ovládání se (na veřejnosti), to vše je mnohem obtížnější při řešení rodinných konfliktů. Navíc právě rodinné prostředí je příhodným místem pro ventilování nahromaděného stresu, jež vzniká v důsledku překonávání vlastních limitů ve snaze vyhovět vzrůstajícím požadavkům moderní doby. Člověk, který žije v neustálém napětí pak reaguje podrážděně, zlobně, dokáže jej rozčílit i maličkosti. V tomto případě jde často o násilníky „dvojí tváře“ (Voňková,

²⁵ „Rodiny, ve kterých dochází k násilí, bývají zvláště izolované a ženy těžko získávají oporu v blízkých vztazích“ (Gjurovičová, 2000:81).

Huňková, 2004:60), kteří mají dvě strany osobnosti, veřejnou a soukromou. Tato skutečnost poukazuje právě na existenci kontrolních mechanismů u pachatele, a zároveň na absenci kontroly sociální.

4) manželské a partnerské krize, zejména situace jako je rozchod nebo rozvod zvyšují náchylnost k násilnickému jednání. Konflikty a spory v této době často vrcholí, situace je vyhrocená, emoce napjaté. Hádky často vedou k osočování partnera, jeho ponižování a snižování jeho sebeúcty, nižší sebedůvěra pak často vede k nepřiměřené agresivní reakci. Strach ze ztráty partnera a hrozba konce vztahu, který je součástí identity a pocitu vlastní hodnoty, jsou natolik ohrožující skutečností, že mohou vést ke ztrátě zábrán a použití násilí. Situace rozchodu stejně jako žárlivost, které jsou často jmenovanými příčinami násilí, poukazují podle Hallera na to, že mnoho mužů bije své ženy právě proto, že je dnes stále více zpochybňována jejich mocenská pozice v manželství a požadavek mužů na trvalé „vlastnictví“ ženy. Ze studie M.Hallera také vyšlo najevo, že nejčastější příčinou (sexuálního) násilí na dětech je právě situace rozchodu rodičů (35% všech zachycených případů). „Násilí vůči dítěti je jedním z projevů nakumulovaného napětí, které rodina nedokáže řešit jinak. Dítě se jako nejslabší člen rodiny stává obětí její dysfunkce. Dochází k přenosu násilí a náhradnímu odreagování, např. manželského konfliktu“ (Vágnerová, 1999:334). Nezvládnuté konflikty, nahromaděné emoce a výbušná atmosféra se vybíjejí v násilném zacházení s nejslabšími členy rodiny. Ze studie dále vyplývá, že pachatelé této formy násilí mají pocit celkové frustrace, přičemž motivy sexuálního násilí je třeba hledat spíše v „kompenzaci vzteku, zloby“, nikoli v modelu patologického pachatele/pedofila, jehož zastoupení mezi pachateli sexuálního násilí v rámci rodinného okruhu je relativně nízké (10%). Pachatelé sexuálního násilí jsou naopak

průměrní, sociálně dobře integrovaní, nenápadní muži (Haller, 1998).

V rámci rozvodové situace rodičů však často dochází také k psychickému týrání dítěte, „které je vystaveno neadekvátnímu nátlaku ze strany rodičů, je zatahováno do jejich sporů a konfliktů, také je velice často vystaveno jako přímý svědek hádkám mezi rodiči, je nadměrně a navíc zkresleně informováno o okolnostech rozpadu manželství a rodiny. Nejednou rodiče dítě nepřiměřeně zatěžují tím, že na ně uvalí zásadní rozhodnutí, s kým chce dítě žít, brání dítěti ve styku s druhým rodičem, sourozenci, širší rodinou a ovlivňují negativně jeho postoje“ (Gjurovičová, 2003:21). „Praxe ukazuje, že v naprosté většině manželství pokračuje atmosféra plná napětí, která se projevuje v často nekonečně protahovaných sporech porozvodových, které se týkají výživného, styku dítěte s rodičem, v jehož přímé péči není. Dítě se stává ve sporech rodičů významnou osobou, protože na jeho přání se rodiče často odvolávají a argumentují jeho prospěchem. Dítě přestává být chráněno jako dítě a je předčasně konfrontováno s partnerskými problémy otce a matky, je v nich zneužíváno a mnohdy deformováno“ (Kocourková, 2000:39).

Zdrojem násilí může v této souvislosti být také problém komunikace (nejen mezi partnery, ale i mezi rodiči a dětmi). „Domácí násilí je pak výsledkem patologické interakce“ (Spurný, 1997:50). To by potvrdzovaly také závěry Hallerovy studie, v níž bylo „fyzické násilí jako obvyklý způsob řešení konfliktů“ zastoupeno celkem ve 47% zkoumaných případů násilí mezi partnery (a ve 37% případů násilí vůči dětem) a patří tak vedle alkoholismu/závislosti (54%) a rodinných krizí (52%) k nejčastěji zmiňovaným příčinám užití násilí. V této souvislosti lze násilí interpretovat jako výsledek omezeného

komunikačního repertoáru, Hallerova studie pak u takových rodin zcela konkrétně potvrzuje „neschopnost diskuse a vyjednávání“ (Haller, 1998:79).

5) děti s nevlastními rodiči (pěstouni, adoptivní rodiče, nevlastní otec/matka, druh/družka jednoho z rodičů) jsou ohroženy jak vyšší mírou fyzického násilí, tak zejména sexuálním zneužíváním. Příčinou je zřejmě fakt, že u nevlastního rodiče odpadají zábrany před incestem. Navíc v době, kdy se nevlastní otec dostává do rodiny, jsou nevlastní děti často již na počátku puberty. Tím nejenže narůstá potenciál konfliktních střetů mezi rodiči a dospívajícím dítětem, ale je známo, že počet případů sexuálního zneužívání dívek výrazně narůstá s počátkem puberty, tedy okolo 11-15 let (Haller, 1998:71). „Sexuální násilí na dětech je téměř výlučně páčáno muži a týká se právě tak téměř výlučně dívek. Mezi pachateli mužského pohlaví převažují s bezmála 50% podílem vlastní otcové, další skupinou pachatelů, která zřetelně vyniká jsou nevlastní a adoptivní otcové a druzi matek“ (Haller, 1998:71). Tato skupina pachatelů zneužívá důvěry dětí pro vlastní účely, přičemž zneužívání může trvat celé roky.

2.4.3 socioekonomické poměry

6) socioekonomická deprivace rodinných poměrů, zejména špatná finanční a bytová situace mohou přispět k vyústění rodinných konfliktů v násilí (socioekonomická závislost ženy na muži jde často ruku v ruce s prosazováním tradičního modelu dělby rolí (Haller, 1998) a mimo jiné je také důvodem, proč ženy příkoří snášejí a v násilnickém vztahu setrvávají často celé roky). Z Hallerovy studie vyplývá, že nepříznivá ekonomická situace je příčinou násilí mezi partnery ve 35% případů, a příčinou

násilí vůči dětem dokonce ve 42% případů. Také většina odborníků na tuto problematiku, se kterými byly provedeny v rámci Hallerovy studie rozhovory, „kritizuje nepřátelské tendence moderní, na výkon soustředěné společnosti vůči rodině a dětem. Čas strávený společně s rodinou je čím dál tím více obětován za účelem dosažení materiálního cíle“ (Haller, 1998:79).

Co se týče bytové situace, je známo, že každý člověk potřebuje svůj prostor, kam se může v případě potřeby uchýlit, a kde nebude rušen. Pokud takový prostor nemá, stupňuje se počet nežádoucích interakcí mezi jednotlivými členy rodiny, což může vést k podrážděným reakcím. „Agresivitu zvyšuje omezení osobního teritoria. To může být vymezeno prostorově (např. vlastní pokoj), ale i časově, dobou, kdy jedinec není nikým rušen“ (Vágnerová, 1999:269). Společně s neexistencí určitých prostorových hranic a vlastního intimního prostoru také stoupá pravděpodobnost výskytu sexuálního zneužívání dětí.

7) nezaměstnanost²⁶ vede často ke ztrátě pocitu vlastní hodnoty, sebeúcty, pocitům méněcennosti, bezmoci, nejistoty, k psychickému napětí, úzkosti a podrážděnosti a to zejména v důsledku chybějící časové struktury a narušení denního režimu. Neúspěch při hledání práce, finanční problémy, spousta volného času, izolace a ztráta určité sítě vztahů atd. ústí do „pocitu bezmocnosti a dezorientace, které se může vybit v návalu vzteku a násilí vůči někomu jinému“ (Haller, 1998:67). Také Vágnerová píše, že: „Společnost hodnotí nezaměstnanost jako důsledek osobní nedostatečnosti, neschopnosti a selhání, a tím přispívá k negativnímu

²⁶ Do kategorie nezaměstnanosti můžeme řadit také situaci odchodu do důchodu, neboť „pro velkou část lidí, zejména mužskou část populace, je odchod do důchodu závažnou a náročnou změnou. Která s sebou často nese změnu identity sebe sama jako aktivní a hodnotné osoby. V rodinách, kde byl muž výrazně dominantní, může dojít po odchodu muže do důchodu ke změně mocenské situace mezi partnery“ (Gjurovičová, 2000:104).

sebehodnocení. Nezaměstnanost je chápána více jako selhání jedince než selhání společnosti. Odmítavý postoj společnosti obvykle přispívá k tomu, že člověk který nemůže najít práci (i když ji hledá), má pocit ponížení, viny, méněcennosti a beznaděje, spojený s depresivním a pesimistickým laděním. Může ovšem reagovat i vztekem a agresí..." (Vágnerová, 1999:407). Nezaměstnaný muž prožívá podle Vágnerové větší stres než žena, pro niž ztráta zaměstnání není zdaleka tak stigmatizující a degradující. Navíc se žena dokáže realizovat i v rámci domácích prací, péče o děti aj. „Hlavní sociální rolí dospělého muže je role živitele..., nezaměstnaný muž ztrácí v rodině svou dominantní roli, a tím i svůj status, autoritu a prestiž. Profesionální role je (zejména pro muže) důležitou složkou identity..." (Vágnerová, 1999:405,409). „Nezaměstnanost, spojená s finančními potížemi, působí negativně na oba partnery. Za určitých okolností může vést ke krizi a následnému rozpadu rodiny" (Vágnerová, 1999:410).

2.4.4 sociálně-kulturní rámcové podmínky

8) násilí jako důsledek patriarchální struktury ve společnosti i v rodině. „Domácí násilí vůči ženám není individuální problém, ale problém společenský, který souvisí se strukturálním násilím a diskriminací žen ve společnosti, v níž zaujímají muži stále dominantní pozici"²⁷. „Genderová nerovnost charakterizující společnost jako celek se často různými způsoby replikuje a udržuje i v rodině: prostřednictvím mocenské nerovnováhy mezi rodinnými partnery, nespravedlivého rozdělení domácích prací a pečovatelských povinností..."

²⁷ zdroj: Eingreifen bei häuslicher Gewalt II : Europäische Erfahrungen bei der Verbesserung von Hilfeangeboten für Frauen, die von Gewalt betroffen sind - Bilanz und Perspektiven : Dokumentation der Fachtagung zu Interventionszentralen im Europäischen Raum am 25.11.2003 in Berlin. Berlin : Mercedesdruck, 2004. 231 s.

(Renzetti, 2003:264). „Mužskost a ženskost a role vážící se k nim jsou v první řadě konstruovány sociálně. Kdyby byly odvozeny biologicky²⁸, pak by byl nadbytečný proces socializace i proces sociální kontroly. Podle sociologického přístupu nikoli příroda, ale proces socializace určuje rozdíly v chování obou pohlaví“ (Maříková, 1999:60). Od muže se očekává síla, od ženy a dětí podřízenost a shovívavost. „Ženy se pod vlivem socializace směřující k jejich ponížení a popření učí negativním ctnostem odříkání, rezignace a mlčení, dominantní pohled však spoutává a mění v oběti i muže. Stejně jako dispozice k poddanosti, ani dispozice k osobování si a uplatňování nadvlády nejsou dány od přírody, ale vytvářejí se jedině dlouhou socializační prací, tj. dlouhodobým aktivním diferencováním mezi pohlavími²⁹“ (Bourdieu 2000:46,47).

„Moderní společnost je plná dynamismu. A tak se v průběhu jejího vývoje ženám postupně otevírá prostor pro seberealizaci i mimo rodinu. Tradiční komplementarita rolí uvnitř rodiny je v moderní společnosti postupně narušována,... role muže a ženy jsou v zásadě stále více zastupitelné, zaměnitelné“ (Maříková, 1999:61). „Záměna rolí v rodině je spíše akceptovatelná pro ženy. Muži jsou ve svém pohledu na rodinu a obsahy rolí v rodině více konzervativní“ (Maříková, 1999:64).

Z dotazování odborníků v rámci Hallerovy studie vyplývá, že „v rodinách, které mají problém s násilím, se velice často vyskytuje ražení tradičně-patriarchálního chování na základě připsaných rolí. Ústředním znakem patriarchálních rodinných

²⁸ biologický determinismus - „podle tohoto přístupu existuje přirozená tendence, založená na biologické podstatě člověka, a to podřízení se žen mužům a vlády mužů nad ženami. Z tohoto zorného úhlu je role ženy spojována výlučně se sférou rodiny. Žena je zde nenahraditelná a nezastupitelná ve své rodičovské roli matky, má primární odpovědnost za intimní a nepřetržitou péči o dítě a domácnost“ (Maříková, 1999:59).

poměrů je institucionalizovaná, pro obě pohlaví specifická dělba práce mezi muži a ženami, která ženám připisuje neplacenou reprodukční práci (výchova dětí a péče o domácnost). Dotázaní odborníci zdůrazňují vliv takového rozdělení rolí, které je podmíněno odlišnou socializací obou pohlaví" (Haller, 1998:80). Jde o problém „tradovaného připisování určitých rolí" (Haller, 1998:80). V takových rodinách (ještě) vůbec nedošlo k proměně rolí, která v současnosti ve společnosti probíhá a děti jsou vychovávány nadále podle tradičních modelů³⁰. Ženy a muži mají naprosto odlišné vzorce chování, neboť zatímco ženy na problém nejčastěji reagují depresemi/autoagresí, muži se projevují spíše agresivitou navenek³¹. „Zatímco muži si ještě stále spojují představu o vlastním mužství s dominancí a násilím, setkávají se odborníci u žen s vnitřně osvojeným vzorcem chování jako je tolerantnost a nezištnost a s idealizovanými představami hodnot jako je rodina a partnerství" (Haller, 1998:80). Tělesné týrání dětí patří k patriarchálním principům výchovy. „Ze svého statusu pána a živitele muži odvozují i právo užívat fyzického násilí. K hrubému fyzickému násilí pak může dojít zvláště v takových situacích, kdy je tento status muže zpochybněn (skutečně i domněle)(Haller, 1998:65).

³⁰ „Muži se jako násilníci nerodí, nýbrž jsou tak vychováni, násilí je naučené. Proto je možné je tomuto jednání odnaučit", to je základní idea z níž vycházejí terapeutické programy pro násilné muže jako je time-out, učení se empatii a schopnosti naslouchat (zdroj: *Eingreifen bei häuslicher Gewalt II : Europäische Erfahrungen bei der Verbesserung von Hilfeangeboten für Frauen, die von Gewalt betroffen sind - Bilanz und Perspektiven : Dokumentation der Fachtagung zu Interventionszentralen im Europäischen Raum am 25.11.2003 in Berlin*. Berlin : Mercedesdruck, 2004. 231 s.

³¹ Obranné reakce na zátěžové situace vycházejí ze dvou mechanismů, kterými jsou únik a útok. „Útok je aktivní obranou. Znamená obecnou tendenci nějakým způsobem s ohrožující a nepříjemnou situací bojovat" (Vágnerová, 1999:37). Agrese je pak obrácena k předpokládanému zdroji ohrožení, nebo se zaměří na náhradní objekt, ale může být obrácena i vůči sobě samému.

9) proměna rolí v rámci proměny vztahu z patriarchálního na partnersko-rovnostářský jak mezi mužem a ženou, tak mezi rodiči a dětmi. Násilí není v tomto případě důsledkem patriarchálních postojů, ale důsledkem jejich odstranění respektive zpochybnění. Násilí v tomto smyslu musíme nahlížet jako boj za udržení tradiční mocenské pozice. Muži bijí ženy častěji než ženy muže nejen proto, že by byli fyzicky silnější či agresivnější, ale také proto, že donedávna ve společnosti převládalo takové pojetí manželství, ve kterém byl hlavou rodiny³², 'pánem a vládcem', živitelem muž. Situace se však změnila a mocenská pozice mužů v rodině je stále více zpochybňována, stejně jako je vysokou mírou rozvodovosti zpochybněn nepsaný „požadavek muže trvale vlastnit ženu“ (Haller, 1998:87). „Násilí je prostředkem k uplatnění moci a kontroly nad ženou“ (Voňková, Huňková, 2004:56). „Jde o ventilaci nahromaděné vnitřní frustrace, kdykoli muž cítí, že je ohrožen jeho vnitřní obraz dokonalého muže“, jeho maskulinní identita (Voňková, Huňková, 2004:67). „Zbavuje se tím pocitu bezmocnosti a posiluje sebeúctu. Násilí a ničení je jedním ze způsobů fiktivního ovládnutí světa, který má za cíl potvrdit hodnotu vlastní osobnosti, když už toho nejde dosáhnout jinak. Jestliže člověk někoho ovládne natolik, že je dotyčný 'bezmocným objektem jeho vůle', získává tím uspokojení, ...cítí se být mocný a jeho oběť mu svou závislostí potvrzuje, že tomu tak je (Vágnerová, 1999:271).

10) mediální obraz a veřejná diskuse mohou přímo ovlivňovat postoj společnosti, a to nejen vůči domácímu násilí. „Na současné civilizační úrovni hrají ve vymezení normality značnou úlohu média. Asymetrické informace o dění ve společnosti (ve prospěch různých senzací) mohou vyvolat pocit,

³² Institut „hlavy rodiny“ obsažený v zákoně z dob Rakouska-Uherska byl zrušen až r.1948. Teprve jeho odstraněním byli oba manželé formálně zrovnoprávněni (Maříková, 1999)

že jde o něco zcela obvyklého, a tudíž normálního. Řada autorů soudí, že tímto způsobem se zároveň posiluje tendence k podobným projevům chování se všemi důsledky" (Vágnerová, 1999:21). „M Petrussek mluví o vlivu kulturního klimatu, které násilí určitým způsobem prezentuje a projevuje k němu určitou míru tolerance. Společenské klima může na symbolické úrovni násilí banalizovat, a tak je nepřímou podporovat (děje se tak např. v masmédiích). Tímto způsobem je ovlivňována hranice předpokládané normy a citlivosti veřejnosti k agresivním projevům³³. Tolerance společnosti k agresivitě a násilí se v průběhu času mění. Vliv masmédií, v nichž se zvyšuje nabídka násilností, lze považovat za jednoznačně nepříznivý...Násilí se postupně stává součástí běžné zkušenosti a začne být považováno za normální jev" (Vágnerová, 1999:266,267). Veřejná diskuse však také může vést k větší informovanosti a změně hodnot. „Masmédia se spolupodílí na utváření společenského a právního vědomí (Voňková, Huňková, 2004:55). Navíc však také pomáhají udržovat či odbourávat určité stereotypní představy. Mužské násilí je spojeno s hegemonií maskulinity a souvisí se socializací a prezentací mužů ve společnosti, s tím, co je to být mužem, včetně vztahů a postojů k ženám (Voňková, Huňková, 2004). „Normou je to, co společenská kritéria jako normální vymezují, obyčejně ve vztahu k tradici. V pojetí normality hraje značnou úlohu časový faktor. Normativní kritéria se v průběhu vývoje společnosti mění. Proměna hodnotového systému a z toho vyplývajících postojů je vázána na změny, k nimž v každé společnosti zcela zákonitě, pod vlivem vnějších faktorů i dynamiky, dochází. Takový vývoj se projevuje změnou tolerance např. k určitým projevům" (Vágnerová, 1999:22). Ukazuje se, že společnost je k násilí uvnitř rodiny stále hodně tolerantní, zejména co se týče tělesných trestů při výchově. Vysoká míry souhlasu s výroky typu „škoda každé rány,

³³ Původní zdroj: Petrussek, M. (1994): Aktuálnost „banálního zla" Hannah Arendtové. In F.Gál a kol.: *Násilí. Hic et nunc*, Praha.

kteřá padne vedle", se ukazuje nejen v rámci studie M.Hallera. Tělesné tresty jsou stále považovány za legitimní výchovný prostředek.

SHRNUTÍ:

Teorie o příčinách domácího násilí se týkají zejména:

- individuálních faktorů, které spočívají ve specifických a individuálních rysech osobnosti, popřípadě psychopatologie osobnosti
- sociálně psychologických faktorů, jako je charakter dětství a prožitky z této doby, které ústí do mezigeneračního přenosu násilí
- sociálně kulturních faktorů, tj. sociálně strukturované nerovnoprávnosti, kulturních postojů a norem, které ovlivňují rodinné vztahy

2.5 profil pachatele a oběti

OSOBNOST NÁSILNÍKA

Domácí násilí postihuje všechny socioekonomické vrstvy společnosti napříč (nezávisle na statusu rodiny, vzdělání či povolání pachatele a oběti).

Psychologický profil pachatele lze velmi zjednodušeně popsat následujícími body:

- nízké sebevědomí - násilník se ve svém životě často cítí bezmocný a prostřednictvím použití násilí se snaží získat kontrolu nad danou situací. Prostřednictvím ataku získává okamžité, krátkodobé uspokojení, podrobení oběti, kontrolu a moc nad předmětnou situací.
- externalizace obvinění - většina násilníků je přesvědčena, že k násilí došlo z důvodu nějakých vnějších okolností, své činy ospravedlňují a vždy si najdou nějaké odůvodnění.

- strach z emotivity - většina násilníků je na své oběti emocionálně silně závislá a zároveň pocítují strach z její možné ztráty. Tento potlačovaný strach vede agresora k panovačnému a majetnickému chování vůči oběti.
- potlačení a odmítání násilí - většina násilníků má tendenci své ataky zlehčovat, popírat některé činy, jejich frekvenci či intenzitu. To jim umožňuje vzdávat se zodpovědnosti za své jednání a vyhnout se negativnímu sebehodnocení.
- přijetí tradičních rolí - většina pachatelů domácího násilí vyrůstala v přesvědčení, že muž je hlavou rodiny, jehož hlas má největší váhu.
- zkušenosti s násilím v dětství - většina násilníků byla v dětství svědkem nebo obětí násilného chování, ve stresu proto inklinují k chování podle zažitého modelu.
- prvky kontroly - jedna skupina pachatelů se vyznačuje sníženou kontrolou impulzivity, ztrátou sebekontroly v inkriminované době, druhá část si je naopak přesně vědoma toho, co dělá a jednotlivé činy má dokonce předem promyšlené.

(Huňková, 2004:106,107)

V anamnéze pachatelů domácího násilí se vyskytují zejména dvě skutečnosti:

- násilnickým mužům chyběla v dětství pozitivně vnímaná postava otce, a to buď v důsledku jeho fyzické nepřítomnosti, nebo proto, že se choval násilně,
- násilničtí muži žili v rodině s extrémně patriarchální strukturou.

(Voňková, Huňková, 2004)

Násilníky lze rozdělit v podstatě do dvou skupin:

- tzv. muži „dvojí tváře“, kteří si vytvořili vlastní obraz dokonalého muže, silného, úspěšného, který dokáže finančně zabezpečit rodinu. Protože však sám nesplňuje všechna

kritéria, propadá frustraci a nespokojenosti se sebou samým, která se demonstruje cíleným násilím proti členům rodiny. Na veřejnosti vystupují vždy slušně, působí solidním dojmem.

- muži, kteří se dopouštějí násilného jednání jak v soukromí, tak i na veřejnosti.

OSOBNOST OBĚTI

Obětí domácího násilí se může stát v podstatě kdokoli. Důvody, proč oběti s násilníky v mnoha případech nadále zůstávají jsou různorodé. Někdy jednoduše oběti nejsou schopné problém řešit sami (zejména v případě týraných dětí, seniorů a lidí nějakým způsobem handicapovaných, tedy na násilníkovi závislých), jindy věří ve změnu jeho chování, mohou s ním zůstávat také z důvodů ekonomických, z důvodu bytové situace, kvůli snaze zachovat rodinu a dětem oba rodiče, ze strachu z násilníka a obav z budoucnosti, z lásky či závislosti na agresorovi (Stockholmský syndrom³⁴), chybění sociální sítě a podpory, atd.

Pro oběť jsou typické stavy bezradnosti, pocity bezmocnosti, zmatku, sebeobviňování, nízké sebevědomí, neurotické projevy (úzkosti, deprese, poruchy spánku) a psychosomatická onemocnění (migrény, žaludeční vředy, astma, nechutenství, aj), minimalizace, popírání, ospravedlňování, atd., které ženě brání v potřebném rozhodnutí řešit situaci a v realizaci potřebných kroků.

2.6 situace v ČR

³⁴ Stockholmský syndrom - „tento jev spočívá ve vytvoření silné emocionální vazby mezi násilníkem a jeho obětí. Jde o identifikaci oběti s jednáním násilníka, kdy se oběť snaží zavděčit svému trýzniteli, pomáhat mu a chránit jej, čímž si podvědomě vykupuje jeho shovívavost a ochranu svého života“ (Huňková, 2004:110)

V České republice bohužel stále chybí potřebné legislativní uchopení pojmu domácí násilí. Z tohoto důvodu je nadmíru obtížné, téměř nemožné, určit míru rozsahu tohoto jevu na našem území. Situace by však byla naprosto jiná, pokud by v sobě náš právní řád kategorii „domácí násilí“ zahrnoval a vymezoval ji jako samostatný trestný čin. Teprve pak by bylo možné stanovit jeho přibližnou míru pomocí analýzy soudních spisů či policejních záznamů, stejně jako to ve své studii provedl M. Haller. Bohužel tomu tak u nás není, a proto jsme odkázáni na statistiky, které si vedou nejrůznější neziskové organizace či poradny. Tyto informace jsou však poněkud roztržité a zachycují pouze tu skupinu, která se na ně obrací s prosbou o pomoc, dá se říci v opravdu krizové situaci. Dotazníky navíc nejsou povinné a proto jsou jen hrubým sítím pro zachycení počtu odhalených případů. Velká řada z nich tak zůstává nadále skryta.

Je pravda, že od 1.6.2004 vstoupila v platnost novela trestního zákona (zákon č.91/2004 Sb.), která v **§ 215a Týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě nebo osoby blízké** zavádí trestnost domácího násilí³⁵. Tím byl učiněn první důležitý krok na cestě k řešení této problematiky, jímž společnost dala jasně najevo svůj nesouhlas s hrubým týráním, ke kterému v rodinách dochází. Tato novela již také do jisté míry umožňuje sledovat počet nahlášených případů týrání, avšak cílem nadále zůstává domácí násilí jako samostatná kategorie naplňující skutkovou podstatu trestného činu.

Čerstvou novinkou je pak novela z března tohoto roku, která zvyšuje pravomoci policistů, jež nyní budou (podle rakouského

³⁵ Pod „týráním“ soudní praxe rozumí zlé nakládání se svěřenou osobou, nyní i blízkou osobou. Jde o jednání vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které týraná osoba pociťuje jako těžké příkoří (Voňková, 2002:5)

modelu) oprávněni vykázat pachatele domácího násilí z bytu až na deset dní.

Nejvýznamnějšími zdroji informací o stavu a výskytu domácího násilí v České republice tak jsou statistiky ministerstva práce a sociálních věcí a ministerstva vnitra a interní statistiky neziskových organizací a poraden. Jedná se zejména o statistiky o klientech z Nadace ROSA, dotazník „Znaky a tendence domácího násilí v ČR“³⁶ sestavený pro oběti domácího násilí v Bílém kruhu bezpečí v roce 1999, dále je to první reprezentativní výzkum „Povědomí české veřejnosti o domácím násilí“ (tzv. „Desatero o domácím násilí“)³⁷, jež provedl STEM ve spolupráci s Philip Morris ČR pro Bílý kruh bezpečí v březnu 2001 a výzkum veřejného mínění firmy SOFRES-FACTUM „Domácí násilí na ženách v České republice“³⁸ z listopadu 1999.

Reprezentativního výzkumu k „Povědomí české veřejnosti o domácím násilí“, jehož výsledky v květnu roku 2001 zveřejnila agentura STEM, se zúčastnilo 1724 respondentů starších 15 let. Zjištěná fakta:

1. Každý šestý občan ČR přiznává násilí ve svém partnerském vztahu, tzn. že domácím násilím v České republice trpí minimálně 16% populace ve věku od 15 let. Charakteristickým znakem domácího násilí v naší zemi je jeho dlouhodobost a převaha násilí fyzického, které je provázeno psychickým týráním.
2. Tři pětiny populace starší 15 let znají případy násilí mezi partnery z doslechu, více než čtvrtina se s ním

³⁶ lze dohledat na: <http://bkb.juristic.cz/81624/old>

³⁷ lze dohledat na: <http://www.mvcr.cz/nasili/desatero.html>

³⁸ lze dohledat na: <http://www.mvcr.cz/nasili/default.htm>

setkala přímo (jako svědek, oběť, případně jako násilník).

3. Dvě třetiny našich občanů soudí, že domácí násilí je závažný jev, o němž nelze mlčet. Společnost nemůže domácí násilí tolerovat, protože její rodiny sama nevyřeší - to je názor většiny naší populace (71%).
4. Celé čtyři pětiny občanů jsou přesvědčeny, že k projevům domácího násilí nesmí zůstat okolí (příbuzní, sousedé, lékař, policie) lhostejné.
5. Avšak každý druhý člověk by tváří v tvář domácímu násilí váhal s pomocí, nebo by ho nechal bez povšimnutí. V naší zemi lidem chybí informace o tom, jak se domácímu násilí bránit. Dostatek takových informací má totiž jen necelá pětina obyvatel ČR.
6. Dvě třetiny obyvatel ČR se mylně domnívají, že napohled slušní lidé se domácího násilí nedopouštějí. Tři pětiny občanů jsou pod vlivem mýtů a předsudků přesvědčeny, že oběťmi domácího násilí se stávají jen slabé a bojácné ženy.
7. V 84% našich domácností zakalených násilím vyrůstají děti. V 69% z těchto domácností se násilí mezi dospělými partnery dokonce odehrává v přítomnosti dětí. Tento údaj vysoce převyšuje poznatky zahraničních výzkumů a je alarmující. Děti si v rodině osvojují základní postoje a v dospělosti kopírují vzorce chování svých rodičů ve vlastních partnerských vztazích.
8. Oběť vyhledává oficiální pomoc v průměru až po šesti letech strádání za zavřenými dveřmi. Rozhodne se k tomuto

kroku zpravidla až tehdy, když jí podle jejích vlastních slov „jde o život“.

9. Oběti domácího násilí se snaží vystoupit ze soukromí na veřejnost dvojím způsobem: nejčastěji hledají pomoc u lékaře a ochranu u policie.

10. Z pohledu oběti jsou nejčastější příčinou domácího násilí povahové vlastnosti agresivního partnera, jako spouštěč násilí je uváděn převážně alkohol.

Za nejčastější příčinu domácího násilí bývá jmenováno:

- povahové založení partnera
- alkohol
- psychická porucha
- domácí neshody

(Voňková, Huňková, 2004)

3. EMPIRICKÁ ČÁST

Druhou část práce (empirickou) tvoří případová studie, příběh jedné rodiny a její zkušenosti s domácím násilím. Cílem této studie bude především potvrdit či vyvrátit dané hypotézy a v neposlední řadě by také měla přispět k celkovému dokreslení a doplnění předchozí teoretické části.

3.1 metodologie

V rámci své bakalářské práce jsem se rozhodla pro provedení jedné případové studie a to hned z několika důvodů. Prvním

z nich je fakt, že tématem je domácí násilí ve svém psychosociálním kontextu. Právě důraz na širší kontext tohoto jevu a cíl práce, který tkví v poukázání na možné perspektivy, jež s tímto jevem úzce souvisí, vyžaduje precizní práci a doložení na příkladu konkrétní situace. Dalším významným důvodem je skutečnost, že pouhou interpretaci dat z doposud provedených kvantitativních studií nelze považovat za dostačující, neboť uvedená data bývají často vytržená ze svého kontextu a tím mnohé skutečnosti spíše zastírají nebo zkreslují. Posledním důvodem, který mě vedl k provedení případové studie na konkrétní rodině, byl zájem odhalit dopad domácího násilí na vztahy v rodině a jeho důsledky. Položit si otázku, jak se tyto vztahy mohou pod vlivem násilného chování jednoho člena/více členů rodiny vyvíjet a měnit. Přitom jsem si vědoma skutečnosti, že jedna případová studie nemůže objasnit celé spektrum souvislostí, jež mají s domácím násilím co do činění (za tímto účelem by bylo třeba provést takových studií více) a že tudíž není možné její výsledky jakýmkoli způsobem zobecňovat. To však není náplní této práce, která je svým rozsahem omezená. Uvedená případová studie je spíše jen ilustrací a dokreslením předchozí části teoretické a zároveň pokusem o zodpovězení otázek souvisejících s vytvořenými hypotézami.

Sběr dat potřebných pro další analýzu byl realizován prostřednictvím tří základních metod, jimiž byly:

- A) pilotáž provedená pomocí neformálních, nestrukturovaných rozhovorů s pěti členy rodiny,
- B) strukturované rozhovory dle předem připraveného scénáře se čtyřmi členy rodiny,
- C) analýza dostupných písemných materiálů a podkladů, zejména ve formě policejních záznamů, protokolů a soudních rozhodnutí.

Rodinu, která se mnou v rámci studie spolupracovala znám osobně již delší dobu. Tento fakt považuji spíše za výhodu, neboť při výběru rodiny hrála roli zejména skutečnost, do jaké míry mi daná rodina důvěřuje natolik, že odpadnou přirozené zábrany, stud a nejistota a do jaké míry pak budou její jednotliví členové ochotni se mnou o svých intimních problémech otevřeně a pravdivě hovořit. U této rodiny jsem si byla nejvíce jistá její otevřeností a ochotou spolupracovat. Uvědomovala jsem si rovněž důležitost nezávislého a objektivního posouzení výpovědí jednotlivých členů rodiny, zaznamenání informací týkajících se jejich vztahů a rodinné situace. Jistou nevýhodu z hlediska skutečně objektivního pohledu na danou rodinu lze spatřovat ve faktu, že se mi nepodařilo získat pro rozhovor oba dva bývalé manžely paní Aleny. První manžel, který byl ochoten se mnou komunikovat pouze neformálně, odmítl konkrétnější strukturovaný rozhovor, jelikož se otázkami scénáře cítil ohrožen a vnímal je spíše jako útok na svou osobu, nikoli jako pokus o pochopení situace, v níž se tehdy nacházel. Druhý bývalý manžel paní Aleny odmítl jakýkoli rozhovor či spolupráci, přičemž konkrétní důvod svého rozhodnutí neuvedl. Vyvstává otázka, zda se tím do jisté míry neztratil jeden rozměr tohoto příběhu, obraz o jeho osobě však alespoň částečně doplní výpovědi jednotlivých dotazovaných členů rodiny a rovněž analýza dostupných písemných materiálů a podkladů.

Fakt, že (z výše jmenovaných důvodů) nebylo možné provést hlubší rozhovor s oběma bývalými manžely Aleny, ovlivnil samozřejmě okruh hypotéz, jež se v důsledku toho opírají pouze o výpovědi Aleny a jejích dětí.

3.2 hypotézy

- H1. Násilí je prostředkem, který pachatel používá k dosažení nebo udržení určité mocenské pozice v rodině.
- H2. Děti jsou zneužívány ve vzájemném boji rodičů o dosažení nebo udržení určité mocenské pozice v partnerském vztahu.
- H3. V rodinách s nevlastním rodičem lze předpokládat výskyt domácího násilí páchaného na dětech.
- H4. Domácí násilí je tabuizováno v zájmu zachování ideálního obrazu rodiny navenek.
- H5. Síla sociální sítě ovlivňuje rozhodnutí oběti řešit problém domácího násilí v rodině.

3.3 kvalitativní případová studie

Příběh Aleny a její rodiny

Paní Aleně je dnes 43 let. Je české národnosti, pochází z menšího města (cca. 9000 obyvatel), má jednu mladší sestru. Podle svých slov vyrůstala v „*harmonickém rodinném prostředí*“, její rodiče jsou vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří pracovali celý život jako středoškolští učitelé. Hlavou rodiny byl vždy otec, matka se spíše podřizovala jeho rozhodnutím a přijímala jeho názory, otec však bral ohled také na názory matky. Manželství Aleniných rodičů bylo „*nekonfliktní a vyrovnané*“.

Rodiče ji nikdy fyzicky netrestali, případné výchovné problémy řešili domluvou. Alena je popisuje jako „klidné a milující“, nikdy s nimi neměla vážné konflikty, naopak byla zvyklá se jim svěřovat se svými problémy, zejména matce.

3.3.1 první manželství

Poprvé se Alena vdávala když jí bylo 18 let, a to po roční známosti. Její první manžel Jiří (v té době mu bylo 25 let) byl již předtím jednou krátce ženatý, Alenu si vzal záhy po ukončení rozvodového řízení se svou první ženou (z prvního manželství má Jiří jednu dceru, se kterou se však nikdy nestýkal). Rodiče Aleny se sňatkem příliš nesouhlasili a snažili se jí manželství s Jiřím rozmluvit. Alena navíc v té době dokončila studium na gymnáziu, rodiče chtěli, aby pokračovala studiem na vysoké škole.

Jiří pochází ze stejného města jako Alena, vyrůstal v neúplné rodině, v poměrně chudých poměrech, neboť podle Aleny jeho matka neuměla hospodařit s penězi a žila se svými pěti dětmi spíše ze dne na den. Vlastního otce Jiří nikdy nepoznal, jeho nevlastní otec od jeho matky odešel, když mu bylo kolem dvanácti a od té doby se s ním nikdy nesetkal. Matka u dětí neměla naprosto žádnou autoritu, měly k ní spíše kamarádský vztah.

Po svatbě bydleli manželé nejprve na ubytovně, teprve po půl roce se přestěhovali do nově zrekonstruovaného bytu. Podle Aleny byly zpočátku vztahy mezi nimi dobré, když byla jejich společná domácnost bez peněz, nepovažovala to Alena za vážný problém, Alena: „... byla jsem mladá, lehkomyšlná holka...“. V té době byli Alena i Jirka schopní se na všem dohodnout, vážné konflikty mezi sebou neměli. Alena sice věděla, že Jirka občas

pije a rád chodí s kamarády na pivo, nepřikládala tomu však žádný velký význam, naopak byla hodně tolerantní a někdy chodila s ním.

Co jsi od manželství s Jirkou očekávala?

Alena: „Vůbec jsem neměla žádnou konkrétní představu. Jen jsem věděla, že nepůjdu na vysokou, že si budu žít podle svého. Chtěla jsem dítě, to jo. Taky jsem se chtěla vymanit z dosahu rodičů. Myslela jsem, že když se vdám, budu si moct dělat co chci. Žádné ‘přijdeš domů do jedenácti’. Chtěla jsem být samostatná, dostat se tím z vlivu rodičů.“

Co se Ti na Jiřím líbilo?

Alena: „Byl moc pěkný, kamarádský, společenský, veselý. Nosil by mě na rukou, a to se mi líbilo. Vadila mi jeho nespolehlivost, na něčem jsme se domluvili a on pak nepřišel, vymlouval se na všechno možné.“

Po třech letech manželství se Aleně narodilo první dítě, syn Roman. V té době se objevily první problémy a začalo docházet i k hádkám. Jiří i nadále chodil pravidelně s kamarády do hospody, zatímco Alena pečovala o dítě a zůstávala s ním doma sama. Když bylo synovi Romanovi půl roku, našel si Jiří práci v Praze, domů za rodinou tak jezdil pouze na víkendy. Téměř po roce se pak Aleně a Jiřímu podařilo sehnat byt v Praze, půl roku na to se manželům narodila dcera Renata. Podle Aleny se vztahy s Jirkou zhoršily zejména poté, co se přestěhovali do Prahy. V té době totiž Jirka „začal opravdu hodně pít“, po práci chodil rovnou do hospody, kde byl schopný propít i celou výplatu. Tíha odpovědnosti za rodinu a chod domácnosti tak spočívala pouze a bedrech Aleny (*Alena: „... o všechno jsem se starala já, on se nechal vést...“*), neboť Jiří se o takové věci vůbec nezajímal, postupně dokonce začal ztrácet zájem i o děti.

Proč myslíš, že tolik pil?

Alena: „Byl kamarádský, po práci šel s chlapama s přesvědčením, že jde opravdu jen na jedno. Po pěti ale už zapomněl, že má doma nějakou rodinu. Doma nepil, on byl piják jen s kamarádama po hospodách. Pil kvůli kamarádům, jejich společnosti.“

V následujících dvou letech se požívání alkoholu stále stupňovalo, Jiří chodil domů nepravidelně a navíc ve značně podnapilém stavu, většinou v noci nebo k ránu. Často byl agresivní, nejprve si vybíjel zlost demolováním zařízení bytu, později však začalo docházet i k potyčkám a fyzickému napadání manželky Aleny. Hádky probíhaly i za přítomnosti dětí. *Alena: „... děti nebil, ale bylo mu jedno jestli spí nebo nespí, šel a vzteky vymlátil dveře. Pak už ho nezajímalo, dát to nějak do pořádku. Vždycky chtěl, abych mu uvařila kafe a chtěl se se mnou bavit, když jsem to odmítla, vyhazoval věci z okna nebo mě bil.“* Alena ho líčí jako „odporného alkoholika“.

Situace se vyhrotila v době, kdy Jiří přišel o práci (téměř po dvanácti letech manželství). Sice se snažil najít si jiné zaměstnání, ale to se mu nedařilo, práci si našel téměř po půl roce, ale ještě ve zkušební době s ním zaměstnavatel rozvázal pracovní poměr. Podle Aleny měl Jirka problémy v každém zaměstnání, zejména kvůli své nezodpovědnosti, ale nikdy si je nepřipouštěl. Alena o Jiřím tvrdí, že když byl ve střízlivém stavu, dokázal se postarat o děti, věnoval se jim, sliboval, že se polepší a s pitím přestane, ale nikdy nevydržel abstinovat déle jak tři týdny. Podle Aleny si často na své chování v podnapilém stavu nepamatoval, když s ním o tom pak hovořila, bylo mu vše líto. Problém s alkoholem si uvědomoval, ale návštěvu manželské poradny a případnou protialkoholickou

léčbu odmítal se slovy, že není alkoholik. Situace v rodině se proto nadále zhoršovala, Jirka „*třeba i týden nepřišel domů.*“

Choval se agresivně také v době, kdy nebyl opilý?

Alena: „Ne. Agresivita u něj se projevovala čistě ve vztahu k alkoholu.“

Jaká byla Tvoje reakce na jeho chování?

Alena: „Vyhýbala jsem se mu, nebavila se s ním, už jen pohled na něj ve mně vzbuzoval vztek, lítost, odpor.“

Doufala jsi, že své chování změní?

Alena: „Dlouho jsem doufala, dlouho jsem přemýšlela, věřila, že přestane. Zvažovala jsem bydlení, děti, jak by to pak vypadalo, další existenci. Hlavně materiální věci. I dobu rozvodu, nepříjemnosti, válečný stav. Byl z toho hotovej, do poslední chvíle mi nevěřil, že si o rozvod zažádám.“

Po dvanácti letech manželství spolu manželé přestali intimně žít, Alena však přiznává, že došlo k několika násilím vynuceným pohlavním stykům.

Alena: „Začalo to rok a půl před rozvodem, měla jsem k němu odpor, štitila jsem se ho. Bylo to víckrát, bylo to hnusný, vydržet to. Nikde jsem to nehlásila, nevěřila jsem, že mi někdo pomůže, bála jsem se, že by se situace ještě zhoršila.“

Podle Aleny byl příčinou rozvratu jejich manželství a vzájemných vztahů právě alkohol. Jiří se pod jeho vlivem „*nekontroloval a neovládal*“. Po třinácti letech manželství ji Jiří napadl tak surově (bití pěstmi do obličeje), že musela vyhledat lékařskou pomoc. Ihned poté i s dětmi odjela ke svým rodičům, z manžela měla strach, bála se, v jakém stavu přijde, co jí udělá, co rozbije, co propil, prodal, aby měl peníze na

pití, atd. O svůj život nebo o život dětí se podle svých slov nebála.

Se svými problémy v manželství se Alena svěřovala zejména kamarádkám, které Jirku znaly a věděly, co v podnapilém stavu dokáže a jak se chová. Jedna z jejích nejlepších kamarádek jí také sehnala právníka, který Aleně pomohl sepsat žádost o rozvod, Alena: *„To byl důležitý krok, protože jsem nevěděla, co dělat, na koho se obrátit...“*. Rodiče sice o jejích problémech také něco věděli, Alena je tím však nechtěla zatěžovat. Vzhledem k faktu, že jí rodiče společný svazek s Jiřím v minulosti rozmlouvali, chtěla si vyřešit své problémy sama. Alena: *„Až budou problémy, tak za námi nechod’“, řekla mi jednou máma, to jsem si pamatovala a chtěla jsem si zachovat hrdost, jinak bych to možná řešila i dřív.*“ Na policii se Alena obrátila jen jednou, v situaci, kdy jí Jiří zbil. Podle Aleny policisté sice přijeli, ale do bytu nesměli. Nabídlí jí, že pokud chce, může jet s nimi, ale děti by musela nechat v bytě, a proto se rozhodla, že s nimi nepojede. Alena: *„Tak jsem zjistila, že pomoc zvenčí nepřichází.“*

Také Jiří přiznal, že hádky se stupňovaly zejména poslední tři roky a týkaly se veskrze požívání alkoholu. Přiznal, že pod vlivem alkoholu je agresivní, agrese se týká především ničení věcí, s jistou neochotou také přiznal, že několikrát Alenu napadl fyzicky. Podle jeho názoru k tomu však vždycky měl důvod a jednalo se *„pouze o facky“*. To, že by Alenu znásilnil jednoznačně odmítá, posledních pár měsíců před podáním žádosti o rozvod prý spolu intimně nežili, o styk s ní si musel vždy říct, nijak jí k tomu však nenutil. Alena podle něj o děti pečovala vždy dobře, rozvod nechtěl, spíše se podrobil jejímu rozhodnutí. Vůči Aleně je zatrpklý, nechce se o ní již bavit, tvrdí, že *„ta paní jde jen po penězích“* a navádí proti němu

děti (Jiří měl problémy s placením výživného na své děti, kvůli žalobě za neplacení alimentů již jednou přišel o zaměstnání, Alena mu vyhrožuje podáním další žaloby, pokud jí nezaplatí dlužnou částku). Jiří považuje celou věc za uzavřenou, nechce se k ní vracet, nemá zájem bavit se o problémech, které se v manželství objevily, problém s alkoholem si přiznává jen částečně, spíše však existenci tohoto problému popírá. Tvrdí, že alkoholik není a nikdy nebyl.

Na otázku, co ji ve vztahu s Jirkou nejvíc zklamalo Alena odpovídá, že to byla „... zejména jeho nezodpovědnost vůči rodině a dětem, sobeckost,... že tahnul celou rodinu do záhuby“. Kvůli Jirkovo pití trpěla rodina finančními potížemi, neboť nebyl schopný udržet si stálé místo, poslední rok manželství vůbec nepracoval a navíc veškeré peníze propíjel. Alenu několikrát fyzicky napadl, jednou byl svědkem takové situace také malý Roman (v té době mu bylo necelých 9 let). Alena: „Roman byl ještě malej, dneska tvrdí, že si nic nepamatuje. Já jsem se snažila děti uchránit, aby to neviděly, podle mě si to ale Roman musí pamatovat.“ Alena tvrdí, že Roman viděl otce v podnapilém stavu mnohokrát, dokonce vypráví o tom, jak Jiří ležel opilý na chodbě a děti ho překračovaly při cestě do školy.

Co se Ti vybaví, když se řekne táta?

Roman: „Nic, vidím jeho, jako člověka.“

Renata: „Můj táta? Pivo, lidi, kamarádi, humor.“

Myslíš si, že je táta závislý na alkoholu?

Renata: „Myslím, že tohle je určitě už nějaký druh závislosti, je to člověk který tráví čas mezi prací a hospodou, je to druhá fáze alkoholika.“

Roman: „Ne, on není závislej.“

Viděl jsi někdy, že by táta uhodil mámu?

Roman: „Neviděl, fakt jsem to neviděl, nikdy.“

První manželství Aleny bylo rozvedeno po třinácti letech soužití. V době rozvodu bylo synovi Romanovi deset let, dceři Renatě sedm let. Roman byl v té době vyšetřen v pedagogicko-psychologické poradně. Závěr vyšetření zněl, že se jedná o dítě velice citově labilní (z toho vyplývala jeho nesoustředěnost a výkyvy ve školních výsledcích), které ke svému vývoji potřebuje klidné a vyrovnané prostředí. Renata byla hodnocena jako zdravé, dobře prospívající dítě, bez výchovných potíží.

Jak reagovaly na rozvod děti?

Alena: „Děti to braly v pohodě, ani jedno nebylo sklíčený, já už jsem se v té době znala s Karlem, vymýšlel pro nás výlety, když si děti něco přály, tak to hned měly, kupoval jim hezké dárky. Naopak si myslím, že to bylo pro děti šťastné období, byly u babičky a dědy, já jsem za nimi jezdila o víkendu, myslím, že to na ně mělo naopak kladný vliv.“

Co pro Tebe znamenal odchod táty?

Roman: „Táta mi moc chyběl, to že s ním nemůžu být. Ale začal jsem si na to zvykat. Máma nechtěla, abychom se vídali, protože si ublížili, tak asi kvůli tomu, nebavila se se mnou o tom, proč se s tátou nesmím stýkat. Možná že měla Karla a nepřála si to s tím, že máme teď novou rodinu.“

Renata: „Ze začátku, když jsme od něj odešli, tak jsem si to ani moc neuvědomovala, to až později. Přišlo mi to jako strašná zrada od mámy, poslouchala jsem od mámy jen to, jak je špatnej, ale já jsem si na nic zlého od táty nepamatovala.“

Proč se děti nestýkaly po rozvodu s otcem?

Alena: „On si nezažádal, že by děti chtěl do vlastní péče...zákaz styku s otcem nikdy vydán nebyl, on neměl o děti zájem, měl je rád, ale starat se nechtěl. Třeba Roman si tátu opravdu pořád idealizuje.“

Renata a Roman se však s otcem stýkat chtěli. Roman byl v době rozvodu straší, na tátu si dobře pamatoval a otec mu chyběl. Je pravda, že otec na něj někdy čekal před školou, Roman měl ale strach, že ho někdo s otcem uvidí a bude mít doma problémy, proto se Roman otci vyhýbal. Za otcem přišel sám až po dlouhých pěti letech (v té době mu bylo 15 let), od té doby se spolu stýkali častěji, scházeli se však tajně. Romanův názor na otce se v průběhu času nijak neměnil, jeho vztah s otcem byl vždy kamarádský a dobrý. Renata si na tátu téměř nepamatovala, ale právě proto ho chtěla poznat a zjistit, jestli to, co o něm matka říká, je pravda. U Renaty proběhly první pokusy o kontakt s otcem, když jí bylo 14 let. Jak Roman, tak také Renata schůzky s Jiřím před matkou a nevlastním otcem tajili, protože ani Alena ani Karel si nepřáli, aby děti otce navštěvovaly. *Renata: „Viděla jsem to u Romana, o něm máma věděla, že za tátou chodí a hrozně se na něj zlobila... když Karel slyšel něco o tátovi, byl zuřivej, od táty jsme nesměli ani nic mít.“* Podle Renaty se Karel bál, aby se společně s Romanem nepřiklonili na stranu Jirky a neztratil tak jako „hlava rodiny“ svou autoritu. Karel Jiřího vůbec neznal, přesto o něm mluvil jako o „biologickém otci, hajzlovi a tak“, čímž děti od sebe naopak spíše odrazoval. *Renata: „Já jsem od táty nikdy nezažila nic špatného, chtěla jsem to zjistit na vlastní kůži, jak by se ke mně táta choval, jestli by mě chtěl vidět. Každý zkrátka říkal něco jiného. Doufala jsem, že až mě uvidí, bude strašně rád, bude projevovat nadšení. Karla jsem nikdy jako tátu nebrala ...“*

Jaké byly Tvé pocity, když jsi se pak viděla s tátou?

Renata: „...bála jsem se jeho reakce, že jdu za ním já a ne on, táta se ke mně choval jako by mě viděl každý den, jako bych k němu přišla na každodenní návštěvu ... trošku mě to zamrzelo, čekala jsem od něho víc.“

Roman: „Byl jsem rád, že ho vidím. Bylo to zvláštní, chvílku jsme si na sebe museli zase zvykat, protože jsme se skoro neznali.“

Myslíš, že máma ovlivnila někdy nějak tvůj názor na tátu?

Roman: „Já jsem měl vždycky svojí hlavu, takže neovlivnila, mám svůj názor.“

Renata: „Na začátku, když jsem se s tátou vůbec nestýkala a poslouchala od mámy co říká, jsem se snažila přesvědčovat o tom i Romana, hodně jsem se tím nechala ovlivnit, ale na druhou stranu jsem potřebovala svůj názor, abych se spálila, jinak bych si ten názor nemohla vytvořit.“

Když se Renata začala stýkat s Jiřím, nejprve tomu, co o něm matka říkala, nevěřila. Působil na ní jako hodně citlivý člověk, který by nebyl schopný věcí, o kterých před ní matka s Karlem mluvili, Jirku považovala za kamaráda. Sám Jiří Renatě spoustu skutečností vyvracel, tvrdil například, že domů opilý nechodil, a že se o matku i o ně staral. Jak sama Renata uvedla, nedokázala v té době rozeznat, který z rodičů říká pravdu a který lže, spíše se přikláněla na stranu kamarádkého otce a domnívala se, že matka je ovlivněná Karlem, a o tátovi hovoří špatně především kvůli němu. *Renata: „... u táty jsem viděla jen kladný vlastnosti a nepozorovala, že je nezodpovědný, protože jsem s ním nebydlela. Neuvědomovala jsem si, že máma se o mě stará a on ne.“*

Renata přiznává, že k zásadní změně v pohledu na otce došlo asi tak před rokem, v době, kdy se otci a jeho současné přítelkyni Martině narodilo další dítě (Kristýna). Tehdy si

uvědomila, že otec je celý týden v práci a když přijede na víkend domů, tráví celý čas v hospodě a ne s rodinou. Renata popisuje, jak pro něj do hospody chodila, aby šel domů, viděla, jak utrácí a přitom jí tvrdil, že nemůže platit alimenty, protože zrovna nemá peníze. Renata: „...pak jsem viděla, že na tu rodinu nemyslí, že je mu to všechno jedno, protože jsem ho viděla v situaci, kdy se vrátil z hospody domů, vyspal se a jel zase do práce.“ Dnes považuje svůj názor na otce za objektivní, neboť ho posuzuje na základě toho, s čím se sama setkala, nikoli na základě toho, co jí o něm kdo řekne.

Jaký je Tvůj současný vztah s tátou?

Roman: „výborný“

Jaký vztah má teď Renata s tátou?

Roman: „Teď nic moc, myslím, že je ovlivněná mámou - v názoru na něj.“

Jaký je Tvůj současný vztah s tátou?

Renata: „Teď se vůbec nevidáme, od léta. Tak osm měsíců.“
Proč? „Protože mi ukázal co všechno dokáže obětovat kvůli alkoholu, svým zájmům, že nedokáže čelit problémům, nechce je řešit, dokáže vyměnit rodinu za alkohol, je nezodpovědný a dal mi to najevo asi tak jako nikdy.“

Jaký vztah má teď Roman s tátou?

Renata: „Občas se mi zdá, že táta Romana někdy využívá, třeba že si na něj vzal půjčku a nesplácí ji, nebo že ho potřebuje jen na zábavu, na pivo s ním jde, ale bydlet by ho u sebe nenechal, že Roman je mu oddaný a jeho špatný stránky si v životě neuvědomí.“

Jak Roman tak také Renata si myslí, že odchod matky od jejich otce byl správným řešením. Oba si uvědomují, že vztahy mezi jejich rodiči byly narušené a manželství neklapalo. Podle Romana se matka s otcem často hádali a nerozuměli si, podle něj proto, že otec chodil na pivo. Renata se na základě svých pozdějších zkušeností s otcem domnívá, že je nezodpovědný a matka to s ním musela mít opravdu těžké. Z rozhovoru s oběma bylo patrné, že Renata se dokáže mnohem více vžít do role matky, na rozdíl od Romana, který na otci a jeho chování neshledává nic špatného. Také z rozdílů v povaze vztahů mezi Romanem a otcem a Renatou a otcem vyplývá, že Roman se přiklání spíše na stranu otce, zatímco Renata stojí na straně matky.

3.3.2 druhé manželství

Krátce po rozvodu uzavřela Alena druhé manželství. Tentokrát po půlroční známosti. Od manželství s Karlem očekávala, že *„...budeme mít konečně klidnou rodinu, děti budou mít zázemí, budou se mít dobře.“* Zpočátku bylo manželství bez problémů, zejména dokud Alena s dětmi (Romanovi bylo již deset, Renatě skoro sedm) žila mimo Prahu a Karel za nimi jezdil pouze na víkendy. Změna nastala až když se všichni po čtyřech letech přestěhovali do Prahy a začali žít společně. Teprve pak se naplno projevil Karlův dominantní charakter. Podle Romana byl jeho vztah ke Karlovi ze začátku dobrý, *Roman: „... nejdřív byl hodnej, ale pak nám začal všechno zakazovat, tak po půl roce, co jsme ho znali. Přetvářel se.“* Romanova slova potvrzuje i výpověď ze strany Renaty, která Karla ze začátku považovala za *„moderního člověka se smyslem pro humor“*, jehož chování se začalo měnit až po několika měsících manželství.

Proč si myslíš, že se to pak/po svatbě změnilo?

Renata: „Možná tím, jak jsme s ním byli pak častěji, tak jsme třeba viděli věci, který jsme předtím vidět nemohli... Kdyby byl takový jako před svatbou, tak si myslím, že by ten vztah vydržel.“

Po roce v druhém manželství se Aleně narodila dcera Hanička. Vztahy v rodině se však postupně začaly zhoršovat, zejména v důsledku zvyšujících se požadavků a nároků na děti ze strany nevlastního otce. Podle slov Aleny vyžadoval Karel od dětí bezpodmínečnou poslušnost a naprostou podřízenost, kvůli bezvýznamným maličkostem na ně křičel, často užíval fyzických trestů. Sama Alena to považovala za nespravedlivé, Karel se podle ní dokázala naštvat kvůli banalitám a jeho chování k dětem bylo neadekvátní: *„děti si to nezasloužily, nebyl na ně hodnej, byl nespravedlivej, bral jim věci, které dostaly.“* Většina hádek tak vznikala právě kvůli výchově dětí

Jak reagovala mamka na to, když Tě zbil?

Roman: „Bylo jí to líto. Hádali se kvůli tomu.“

Renata: „Když u toho máma byla, tak říkala, abychom to neříkali hlavně babičce a dědovi, protože by zakročili a toho se bála, protože si držela rodinu... bála se, že se rodina rozpadne, že by ho děda a babička udali za to, že nám ubližuje... Chtěla jsem, aby se za nás víc postavila.“

V té době navíc Alena pracovala ve firmě svého druhého manžela Karla, problémy pracovní se tak přenášely i do soukromí rodiny, Karel si ventiloval problémy ve firmě na Aleně i na dětech, navíc se zajímal více o práci, než o rodinu. Kvůli neshodám s manželem nakonec Alena z jeho firmy po sedmi měsících odešla a našla si jiné zaměstnání. Podle Aleny na ní Karel neustále bezdůvodně žárlil, vyčítal jí vztah s Jiřím a vyvolával hádky bez zjevné příčiny, kvůli nepodstatným věcem

nebo problémům v práci. Alena: „...Když to tam³⁹ neklapalo, pak jsme byli první, na kom si vylil zlost...“ Tento Alenin názor potvrzuje také Renata, která chápala hádky vyvolané Karlovou špatnou náladou nebo problémy v práci a vybíjení si zlosti na ostatních členech rodiny jako „křivdu“. Renata také dodává, že matka se bála o tom s Karlem hovořit, spíše se snažila to přehlížet, bála se mu postavit, odporovat.

Po sedmi letech manželství žili Alena a Karel každý po svém, sice ve společné domácnosti, ale v podstatě odděleně. Karel přispíval Aleně pouze na vedení domácnosti, i tak však vznikaly hádky, zejména kvůli financím, ale i stupňujícím se konfliktům mezi Karlem a dětmi. Karel byl ve výchově dětí velice přísný. Omezoval děti v trávení volného času a zakazoval jim běžné věci, například dívat se na televizi, chodit ven za kamarády, skauting, Alena ani děti nesměli jezdit k babičce, žárlil na všechny, s nimiž si Alena rozuměla, zejména na její rodiče a kamarádky. Mezi dětmi dělal rozdíly, nevlastní děti bil, Alena: „... trestán byl hlavně Roman“, což Alena těžce nesla, ale bála se zasáhnout, cítila se bezradná. Také podle Renaty bil Karel zejména Romana, protože se podle ní domníval, že Aleny Romana preferuje, že je to „její mazánek“. Renata: „Myslím, že na něj žárlil, nazýval je jako dva spojence proti němu.“

Bál/a ses někdy Karla?

Renata: „Bála jsem se ho.“

Roman: „Bál, protože to byl psychopat. Všechno muselo být vždycky po jeho, a když nebylo, tak bylo zle.“

Hanka: „Nikdy, já se nebojím rodičů.“

Alena popisuje Karla jako autoritativního člověka, který manipuluje lidmi. Alena přiznává, že za jeho chování se často

³⁹ myslí se v práci

styděla, neboť hrubě se nechoval jen k ní a dětem, ale také ke svým zaměstnancům a dokonce i ke svým rodičům. Alena: „Všechny problémy, si myslím, že plynou z toho, že jsem dodneška jeho majetkem, vyžaduje od nás poslušnost až do smrti a to se mi vůbec nelíbí... nikdo neměl právo na vlastní názor, každej ho musel poslouchat a obdivovat, jinak bylo zle. On je opravdu dominantní.“ Ze slov Aleny také vyplývá, že Karla se v důsledku jeho chování všichni báli a tak mu raději ustupovali. Také Alena se mu vždy raději snažila vyjít vstříc a ve všem mu vyhovět. Karel Alenu vydíral zejména skrze děti, Alena: „protože věděl, že děti mám nade všechno ráda“. V současné době Aleně vyhrožuje zejména tím, že až do smrti bude chodit po úřadech, že Hanku odveze do zahraničí a Alena ji už nikdy neuvidí, nebo že Hanku dostane do dětského domova, protože když jí nemůže mít on, nebude jí mít ani Alena. Výhrušné smsky jsou podle Aleny na denním pořádku.

Alena: „... až na konci letošních prázdnin jsem se mu postavila, když začal psát pomlouvačný dopisy. Řekla jsem si, že to nejde donekonečna, že se mu musím postavit a bránit se. Teď dělám věci, který bych jinak nedělala, tahanice po soudech a žaloby, to bych neudělala, teď jsem se mu postavila, od soudu s bytem, kdy mi přišel jako chudák, kdy přede mnou stál a lhal a lhal, tak jsem najednou nechápala, jak jsem ho mohla milovat, takovýho ubožáka, to byl zlomový okamžik, teď už se ho nebojím, může dělat cokoli a mě se to víceméně nedotkne.“

Vztahy a komunikace v rodině byly nakonec natolik narušené, že se Alena odhodlala podat žádost o rozvod. Zatímco první rozvod pro ní znamenal „svobodu, druhý získání bezpečí pro děti, i když to ještě není dořešený.“ Děti podle ní reagovaly na ukončení jejího vztahu s Karlem pozitivně. Alena: „Děti byli rádi, každý byl rád. I Hanka to nesla vcelku dobře, naučila se ze situace těžit, má tátu ráda, ale když měl teď

zákaz styku s ní, ani si na něj nevzpomněla. Nevidím, že by tím nějak trpěla, nemluvila o něm, byl tu klid." Na otázku, zdali na tátu myslí, Hanka odpověděla: „Občas to ne, ale někdy určitě.“. Podle Hanky by její rodiče určitě neměli žít spolu, „protože se pořád hádali“. Stejně jako Roman a Renata, i Hanka ví, že vztahy mezi matkou a otcem nejsou v pořádku a že by jejich společné soužití nemohlo fungovat.

Co pro Tebe znamenal odchod Karla?

Roman: „To jsem měl radost. To bylo vítězství.“

Renata: „Měla jsem radost, usilovala jsem o to, aby i máma pochopila, že musí z rodiny pryč, že sem nezapadne, úleva - strašná, volnost, neměla jsem pocit, že mě někdo pozoruje, pořád jsem předtím byla pod jeho dohledem.“

Hanka: „nevím, my se s tatškou i tak vídáme“

3.3.3 období po rozvodu druhého manželství

Po podání žádosti o rozvod začal Karel Aleně vyhrožovat a zastrašovat jí. Dcera Hanka byla i přes protest otce nakonec svěřena do péče matky (ze znaleckého posudku vyplývá že: *„osobnost matky je klidná, osobnost otce je dominantní a aktivní s většími výchovnými nároky a požadavky s dobrými cíli. Osobnost nezletilé Hanky je ještě dětská, chování je občas sociálně méně vyzrálé, než by odpovídalo věku, je výkyvná, živá, prosazující se. Vztah nezletilé k oběma rodičům je kladný, dobrý, citově užší je poněkud k matce, nezletilá si přeje mít oba rodiče“*). Znalkyně dále upozornila na to, že *„pokud neustanou konflikty mezi rodiči, může se stát, že nezletilá bude schopna do budoucna zneužívat neshod mezi rodiči ve svůj prospěch“* a doporučila rodičům docházku do poradny pro mezilidské vztahy, *„aby se naučili vzájemné komunikaci v zájmu nezletilé“*.) V době rozvodového řízení

souhlasila Alena s tím, aby Hanka nadále zůstala v kontaktu se svým otcem a neměla v úmyslu nikterak otci v kontaktu s dcerou bránit. Alena tvrdí, že před rozvodem se otec o Hanku příliš nezajímal, protože byla ještě dost malá a vyžadovala péči. Naopak Romana a Renatu využíval, protože mu mohli posluhovat. O Hanku projevil zvýšený zájem až po podání žádosti o rozvod. Od té doby bez přestání přesvědčuje úřady o tom, že je skvělý otec a Alena špatná matka, která o dceru dostatečně nepečuje, zanedbává ji a týrá. Naopak Alena tvrdí, že ačkoli chce Karel Hanku do své péče, vůbec se o ni nestará a ani neplatí alimenty. Zdůrazňuje, že Karlovi „nejde o děti, ale vyvolat deprese, psychický nátlak, on proti mně a své třetí ženě Soně, se kterou je už taky rozvedený.“

Podle slov Aleny byla situace v rodině „napjatá“, vyhrotila se však teprve s odstupem doby, paradoxně až těsně před ukončením rozvodového řízení, přičemž vyhrocený stav ve vzájemných vztazích přetrvává dodnes. První závažný incident se odehrál v bytě Aleny (ještě v průběhu rozvodového řízení), kde Karel napadl svého nevlastního syna Romana, jemuž způsobil středně těžká poranění (pohmožděniny, zlomeniny nosních kůstek, podvrtnutí krční páteře). Roman na Karla podal trestní oznámení. Za úmyslné ublížení na zdraví byl Karel následně odsouzen k šesti měsícům podmíněně. Alena: „Poslední kapka byla, když ublížil Romanovi, pak jsem hledala všechny klíčky, abych ho dostala z bytu.“

V červenci 2003, měsíc po napadení Romana, se Karel definitivně odstěhoval. Karel si našel novou přítelkyni Soňu, se kterou začal bydlet v jejím bytě a se kterou se ihned po rozvodu oženil. V té době se vztahy mezi Alenou a Karlem víceméně urovnaly. Teprve poté, co byl podmíněně odsouzen za ublížení na zdraví v souvislosti s útokem na Romana a co mu byl v důsledku toho odebrán živnostenský list a nemohl

podnikat, začal Aleně vyhrožovat a podávat nesčetně trestních oznámení (např. že se tehdy Roman pokoušel zabít Renatu, atd).

Jak si vysvětluješ jeho chování?

Alena: „Každej říká, že to dělá, protože mu to dělá radost, když může ostatním ubližovat, myslím, že to je to jediný, že na někoho pošle pomlouvačný dopis a kochá se nad tím, jak musí být jeho protivník zlomenej.“

Co Ti na Karlovi nejvíc vadilo?

Renata: „Je to namyšlenej, hodně netolerantní člověk, kt. si hájí svoje zájmy, když se mu něco nelíbí jde přes mrtvoly. Já myslím, že není normální, že má nějakou bezpochyby psychickou vadu a taky myslím, že v tom hraje roli jeho výchova, dostal vždycky to, co chtěl.“

Roman: „všechno - chování, vizáž, arogance, namyšlenost“

K dalšímu konfliktu došlo v bytě Aleniných rodičů. Karel se nehodlal smířit s rozhodnutím soudu o svěření dcery Hanky do péče její matky Aleny. V době, kdy byla Hanka na víkend u prarodičů, ji odtud násilím odvezl, přičemž fyzicky napadl Aleniny rodiče. Hančina babička utrpěla lehčí zranění, v důsledku čehož byla týden v pracovní neschopnosti. Jeho dcera Hanka byla svědkem celého incidentu, matka byla tou dobou v práci a neměla o tom, co se stalo nejmenší tušení až do doby, než jí věc oznámila policie. Hančin otec pak ještě matku strašil, že dcera je v nemocnici s otřesem mozku, který při potyčce utrpěla, což však nebyla pravda, neboť Hanka byla v pořádku.

Vztahy mezi Alenou, Karlem a jejich dcerou Hankou se vyhrotily zejména poté, co otec Hanky opustil společnou domácnost, kterou měl se svou třetí manželkou Soňou (nyní je i toto

manželství rozvedené, Karel a Soňa spolu mají nyní dvouletou holčičku Katku). V té době začal Karel rodinu Aleny přímo psychicky terorizovat. Na Alenu a Renatu rozesílá pomlouvačné dopisy, dceru Hanku navádí proti matce a vykládá jí, že je špatná, zlá, „straší Hanku tím, že si maminka přivede domů pána, který ji bude bít“ a nutí ji přemýšlet o tom, že v jeho péči by Hance bylo lépe. Matku zastrašuje řečmi o tom, že když nebude mít dceru on, nebude jí mít ani ona. „Před Hankou mluví o svých problémech a zatěžuje ji tak předčasně problémy dospělých.“ Malá „Hanka se v důsledku toho chová nepřiměřeně svému věku, nerozumí si už ani se spolužáky ve škole, protože otec ji vyzdvihuje a povyšuje nad všechny ostatní, navíc ji zatěžuje svými problémy a ochuzuje ji tak o její dětství“ (ze zprávy soc. pracovnice OPD). Podle záznamu pracovnice z OPD je Hanka v důsledku jednání otce „značně stresovaná, psychicky narušená a nevyrovnaná“.

Naposledy situace vyvrcholila incidentem, kdy otec Hanky zavolal uprostřed noci bezdůvodně dvakrát linku 158 s tím, že matka a jeho dcera jsou v nebezpečí, že dcera křičí o pomoc a jde jí o život. Přivolaná policejní hlídka musela nahlášenou věc prověřit, za tímto účelem ji Alena musela pustit do bytu. V té době byl u Aleny v bytě na návštěvě její známý, pan T., kterého odpoledne náhodou potkala a se kterým ji Karel viděl v cukrárně. V bytě byla také Renata a její přítel. Když policisté vstoupili do bytu, řekla Hanka jednomu z nich, že pan T. má u sebe nůž. Alena však bezpečně ví, že pan T. u sebe žádný nůž neměl, neboť takové věci u sebe nenosí a domnívá se, že historku s nožem měla Hanka od svého otce a pouze ji reprodukovala. Policejní hlídka poté informovala Karla, že se v bytě nic neděje a vše je v pořádku. Hančin otec však vzápětí nato opět zavolal linku 158 a navíc také linku 155. V nočních hodinách tak Hanku vyšetřovala ještě lékařka, kterou Hančin otec hrubě urážel. Následně urážel a slovně napadal také

Hančinu matku a Renatu, přičemž používal vyloženě vulgární výrazy, a to i před Hankou, která vše slyšela. V bytě (kde neměl co dělat) dokonce napadl jednoho ze záchranářů, který se snažil situaci odlehčit žertem. Poté byl Karel vyveden policií. Ještě nějakou dobu stál Karel pod okny domu, odešel teprve po odchodu pana T..

Podle Aleny bylo hlavním impulsem, když ji viděl s panem T., protože jak se později dozvěděla, volal vzápětí k ní do zaměstnání a stěžoval si, že Alena v pracovní době vysedává v cukrárně. Ten den ale měla Alena dovolenou, což však Karel nevěděl. *Alena: „Jsem přesvědčená, že Karel policii i záchranku volal v úmyslu mě poškodit, rozzlobit, potrápiti, mstít se.“* Podle Renaty Karel na pana T. jednoduše žárlil, protože *„... když pan T. odjel, byl klid.“* O týden později volala Aleně pracovnice z OPD, že přišla na její osobu od jejího bývalého manžela spousta udání, zejména že se nestará o dceru, že se u ní v bytě konají „orgie“, že dostatečně nedbá o dceřin zdravotní stav a proto otec žádá okamžité odebrání své dcery Hanky z péče matky.

3.3.4 ve stínu minulosti

Po výše zmíněném incidentu, který se odehrál v Alenině bytě se její dcera Renata zcela psychicky zhroutila a musela navštívit psychiatrii. *Renata: „...je pravda, že dva dny poté jsem se psychicky složila, teď chodím na psychoterapeutická sezení. Hanka taky dochází na terapii.“* Podle psychologů se u ní projevila posttraumatická stresová porucha (konkrétně porucha sebehodnocení a sebepojetí, poruchy v interpersonálních vztazích, obavy z budoucnosti, problémy s učením, aj.). Najevou vyšla šokující skutečnost: nevlastní otec Karel Renatu několik let sexuálně zneužíval. Teprve v tomto okamžiku jí matka

opravdu uvěřila, ačkoli se jí Renata pokoušela se svým problémem svěřit již dříve. Renata: „V době, kdy to začalo jsem o tom s nikým nemluvila, styděla jsem se a bála jsem se, vyhrožoval mi, že mě zbije a že budu mít ze života peklo.“

Vše začalo čtyři roky po svatbě, když se rodina přestěhovala do Prahy. V té době bylo Renatě 11 let. Jednou v noci Renatu probudily doteky, Karel se jí dotýkal na prsou a na přirození, jindy před ní masturboval, o rok později za ní začal chodit do koupelny, když se myla a přitom jí pozoroval. Renata se matce svěřila až o mnoho měsíců později a to pouze v náznacích, například matce řekla, že se na ní Karel divně dívá a že jí pozoruje, říká jí, že má hezká prsa a že ji nikdy nebral jako dceru, ale jako ženu. Renata v té době spíše čekala na nějaký náznak matčiny reakce, navíc se bála toho, že jí matka nebude věřit a přikloní se spíše na stranu svého manžela.

Když bylo Renatě dvanáct, navrhl jí Karel, že jí koupí drahý mobilní telefon, ale že pro to musí nejdřív něco udělat. Řekl jí, aby se svlékla, když to odmítla udělat, začal na ni křičet a když ho neposlechla, začal z ní strhávat oblečení. Protože se Renata bránila, fackoval ji a mlátit pěstmi do obličeje, zacpal jí pusou, aby nemohla křičet. Nakonec se mu podařilo svléknout ji celou do naha, jednou rukou ji pak držel, druhou se uspokojoval. Vyděšená Renata se ihned se vším svěřila matce.

Alena: „Nejdřív jsem tomu vůbec nevěřila, přišlo mi to absurdní. Ani jsem tomu nechtěla věřit.“

Renata: „Hodně mě zklamala. Když jsem jí to řekla poprvý - první reakce byla taková, že se strašně lekla a nevěděla v tu chvíli co dělat, jednu chvíli mi taky nevěřila, jestli si nevymejším a nechci se Karla jen zbavit... První co řekla bylo,

že to musíme ohlásit na policii, to bylo to, co jsem nechtěla, doufala jsem že se to vyřeší doma, že od něj půjde pryč. Ona hrozně brečela a říkala, že s ním takovou dobu zůstávala kvůli Hance, aby neměla rozpadlou rodinu. Řekla jsem na rovinu, že nechci, aby se to oznámilo, pro mě byl směrodatný rozvod."

Alena nakonec vyřešila problém tak, že se snažila předcházet situacím, kdy by Renata s Karlem byla sama doma. Renata proto trávila odpoledne v knihovně nebo u kamarádek a domů chodila společně s matkou. Renata: *"...svým způsobem mě to omezovalo a nebylo to to, co jsem od ní očekávala."* Také Renata sama se snažila „nebezpečným“ situacím vyhnout a sexuálnímu zneužívání zabránit, například tím, že si přivazovala kliku od koupelny, aby dveře nešly otevřít. Na druhou stranu s nikým o tom, co ji trápilo, nemluvila a dusila to v sobě. Připadalo jí, že v tu chvíli s tím nemůže nic víc dělat. Renata: *"... cítila jsem se prostě jako něčí oběť, že jsem v tu chvíli s tím nic neudělala, že jsem měla svázaný ruce a nechala si to líbit, že jsem byla oběť a nedokázala se bránit."*

Karel však s obtěžováním Renaty nepřestal, pouze změnil svou strategii a Renatě začal nabízet peníze (500,- za měsíc, když za ním bude chodit do koupelny a ukáže mu prsa, 1000,- za to, když se před ním svlékne, přičemž jí na rovinu řekl, že se u toho bude uspokojovat, později chtěl po Renatě dokonce pohlavní styk za peníze). Renata to odmítala a vyhrožovala, že pokud nepřestane naléhat, svěří se se vším matce. Renata: *"On mi pořád říkal, že je to normální, ať tím mámu vůbec nezatěžuju. Měl pořád návrhy s koupelnou, ať za ním chodím, chtěl, abych se ho dotýkala na přirození. To jsem vše odmítala. Pak se naštěstí začali rozvádět."* V té době se zlepšil Renatin vztah s matkou, neboť rozvod matky a nevlastního otce považovala za nejlepší řešení dané situace. Pak se ale stalo něco, co chápala jako zradu - asi rok poté,

co se matce se všim svěřila, tedy v době, kdy Alena věděla, jak moc Karel Renatě ublížil, měla s Karlem opět poměr.

Alena: „Renata to nechtěla nahlásit, nechtěla o tom ani mluvit. Kája říkal, že je to blbost, že je Renata přece malá holka. Mě ani ve snu nenapadlo, že docházelo k takovým situacím, i když jsem byla doma. Říkal, že si vymýšlíme, že ho nemají děti rády a že si vymýšlí, ať zkusíme něco říct, že nám oběma zničí život.“

Renata: „... to všechno jsem nedokázala mámě říct, tak jsem jí dala přečíst záznam z výslechu⁴⁰. V tu dobu už mi nezáleželo tak na její reakci, neměla jsem se čeho bát, ale asi jsem se hodně styděla, nechtěla jsem o tom mluvit z očí do očí, ale chtěla jsem, aby věděla všechno, aby věděla všechno o tom člověku, aby si to všechno uvědomila.

V září roku 2005 přišla za Alenou Soňa (Karlova třetí žena), která se Aleně svěřila s tím, že Karel před ní mluví o Renatě a dokonce se chlubí tím, jak jí zneužíval, že za ní chodil do dětského pokoje, když spala a ukájel se nad ní. Hned poté se Alena na vše Renaty zeptala. S překvapením zjistila, že jak Soňa, tak Renata nezávisle na sobě vyprávějí stejný příběh. Protože v té době Renatě ještě nebylo osmnáct let, podala za ní Alena trestní oznámení za sexuální zneužívání. *Alena: „S Renatou jsem probírala možnosti, že to přejdeme, nebo dáme trestní oznámení. Říkala jsem jí, ať se připraví, že nám začne kazit život. Renata s nahlášením souhlasila.“*

Co pro Tebe bylo na celé situaci, v souvislosti s odhalením sexuálního zneužívání Renaty, nejtěžší?

⁴⁰ Renata byla vyslychaná jako svědek v případě napadení Romana. Když se jí vyšetřovatel ptal na její vztah s Karlem, zmínila se o tom, že jí sexuálně obtěžoval. Původně tedy šlo o dodatek k úplně jiné výpovědi.

Alena: „To zjištění, že to byla pravda, že jsem s ním žila ještě takovou dobu. On se přitom choval úplně normálně, snažila jsem se znovu se k tomu ve vzpomínkách vrátit, ale já na něm nic nepozorovala.“

Jak bys na takovou situaci reagovala dnes?

Renata: „Určitě bych tu nebydlela, šla bych rovnou k babičce, šla bych okamžitě pryč a nečekala na to, co se zase stane, nespolehala bych na mámu, ale řešila bych to sama.“

Alena: „Okamžitě bych to nahlásila.“

Alena, Renata a Roman jsou zajedno v tom, že nynější chování Hančina otce narušuje rodinnou stabilitu a pocit bezpečí, členové rodiny s napětím očekávají další otcovy útoky. Hanka je těmito situacemi rozrušená, nedokáže si takové situace rozumově zdůvodnit, nechápe často, co se děje (záznam OPD: *„prožívá pocity strachu a úzkosti, jež vrcholí její agresivitou a negativním přístupem k okolí“*). Otec psychicky terorizuje také Hančinu matku, které neustále posílá výhružné textové zprávy, často velice perverzního charakteru, neustále ji sleduje a vydírá, podává na ní nesčetná udání na policii, píše stížnosti na odbor péče o dítě a dokonce i k zaměstnavateli. Kvůli jedné takové smyšlené stížnosti přišla Alena dokonce i o zaměstnání. V důsledku Karlova jednání je také nucena trávit spoustu času na policii, na úřadu péče o dítě a u soudu, chodit k výslechům, vypovídat, atd. což ji značně obtěžuje a vyčerpává.

Jaký je Tvůj současný vztah ke Karlovi, co k němu cítíš?

Renata: „Já s ním žádný vztah nemám. Nesnáším ho.“

Roman: „Žádný není. Nenávist.“

Alena: „Zlost, nenávist, nejsem schopná s ním komunikovat ani ohledně Hanky, nejde s ním mluvit.“

Hanka: „S tatškou se máme rádi, je na mě hodnej.“

Stávající období je těžké zejména pro Alenu, „protože to není vyřešený, je to nekončící příběh. Někdy ztrácím iluze, protože vidím, že lidé i instituce jsou mi nakloněny, ale díky zákonům a dírám v nich nevidím na konec - na vyřešení těch záležitostí.“ (Karla například dodnes nikdo nedonutil jít na psychiatrické vyšetření, které nařídil soud, neplatí výživné, atd.). „Někdy myslím, že už nemůžu, další výslech na policii to už nevydržím. Teď dělám všechno proto, protože musím fungovat dál, kvůli holčákům, nemůžu se složit.“ Alena navíc žije v neustálém strachu a obavách z dalších možných útoků na její osobu a rodinu, neboť Karel má stále u sebe klíče od domu, které i přes výzvu policistů odmítl vydat. Na schůzky sjednané s úřadem péče o dítě však Karel nechodí, byť jsou tyto iniciovány na základě jeho dopisů a urgencí, v nichž se snaží dostat matku do postavení ženy, která se nestará o své dítě, a které se musí dítě odebrat. Stejně tak nereagoval na doporučení OPD ohledně návštěvy psychologa, ke kterému tak dochází s Hankou pouze její matka.

Renata: „Co se týče jednání Karla, rozhodně si nemyslím, že je starostlivý otec, který se obává o svoji dceru, je to člověk, který chce za každou cenu někomu uškodit.“

Karel se snaží pošpinit i svou nevlastní dceru Renatu a to tím, že píše dopisy se zjevně nesmyslným a perverzním obsahem i na ředitelství školy, kterou Renata navštěvuje. Alena začíná mít strach také o Hanku, zejména když ji má u sebe její otec, neboť ten Hance zakazuje mluvit s matkou o tom, kde se společně zdržují a co dělají. Ze záznamů OPD a z výpovědi matky, Renaty i Romana dále vyplývá, že Hančiny stavy nevyrovnanosti vrcholí vždy po návštěvě u otce, který jí vyslýchá, zcela vědomě jí podává o matce nepravdivé a zkreslené informace, kterými před Hankou dává neskrývané

najevo svůj negativní postoj k matce. Otec Hanky zcela účelově vede kampaň za degradaci matčiny osoby, jakožto druhého rodiče, snižuje její autoritu a snaží se v Hance vyvolávat negativní vztah k matce. Hanka se z návštěvy u otce vrací domů podrážděná a nervózní, zlobí a matku vůbec neposlouchá. Alena: *„Karel jí také posílá na mobil zprávy, ve kterých o nás uvádí samé lži, uráží nás a hrubě nám nadává a píše, aby si na nás Hanka dávala dobrý pozor. Hanka kvůli takovým zprávám někdy i brečí.“* Svým chováním tak narušuje výchovné úsilí matky, Hanka ztrácí pocit jistoty, což může narušit její další fyzický, ale zejména psychický vývoj.

V důsledku všech těchto událostí podala Hančina matka návrh na zákaz styku otce s dítětem, jemuž soud vyhověl. Otec však následně podal stížnost na Ministerstvo spravedlnosti, jíž bylo vyhověno a rozsudek soudu pozbyl své platnosti. V současné době probíhá nečetně soudních jednání a výslechů, jak ve věci sexuálního zneužívání nezletilé a ohrožování mravní výchovy dětí a mládeže, tak ve věci pomluvy, křivé výpovědi, zanedbání péče o nezletilou, zatajení skutečností, křivého obvinění, porušení družstevních práv a práv osob, ve věci úpravy styku s nezletilou a péče o nezletilou, aj.

Na otázku, zda by dnes jednala jinak, Alena odpovídá, že by už nenechala situaci dojít tak daleko a zažádala o rozvod v obou případech dříve. Alena: *„Rodina v mém dětství absolutně fungovala, žádné takové problémy u nás nebyly, dětem se věnovala maximální péče a pozornost, to byl vzor, tak jsem chtěla, aby to fungovalo i v mojí vlastní rodině.“*

3.4. rozbor hypotéz - analýza

V příběhu Aleny a její rodiny se objevilo vícero forem násilí. V prvním manželství se jednalo zejména o násilí psychické (ničení zařízení bytu, nerespektování potřeb druhých, bezohlednost), fyzické (Jiří ve stavu opilosti několikrát Alenu fyzicky napadl), sexuální (Jiří Alenu znásilnil) a také ekonomické (Jiří nepřispíval finančně na společnou domácnost, podle Aleny rozprodával cenné věci a bral jí peníze, později neplatil výživné, apod.). Ve druhém manželství se objevilo násilí fyzické, a to zejména na dětech, sexuální násilí (sexuální zneužívání nevlastní dcery Renaty), sociální násilí (zákaz styku s Jiřím a s prarodiči) a zejména v období rozvodového řízení a po něm se objevilo také násilí psychické (vydírání, vyhrožování, pomlouvání, navádění Hanky proti matce, apod.).

H1. Násilí je prostředkem, který pachatel používá k dosažení nebo udržení určité mocenské pozice v rodině.

První hypotéza vychází primárně z teorie o přetrvávající patriarchální povaze vztahů mezi muži a ženami. Tato teorie praví, že navzdory zrovnoprávnění mužů a žen ve sféře veřejné a demokratizačním tendencím pronikajícím také do sféry soukromé a do oblasti intimních vztahů mezi členy rodiny, zůstávají ve společnosti představy o odlišných rolích mužů a žen hluboce zakořeněné (str.31-35).

V případě Alenina prvního manželství nejsou tyto mocenské tendence patrné natolik, jako v případě manželství druhého. Zatímco u Jiřího bylo násilné chování podmíněno požitím alkoholu a směřovalo výlučně na Alenu, Karel se dopouštěl násilí naprosto vědomě a účelově s cílem prosadit a udržet svojí vůdčí pozici před všemi členy rodiny.

Z výpovědi Aleny je patrné, že Jiří nikdy hlavou rodiny nebyl (Alena: „... o všechno jsem se starala já, on se nechal vést...“), zatímco Karel ano (Alena: „Všechny problémy, si myslím, že plynou z toho, že jsem dodneška jeho majetkem, vyžaduje od nás poslušnost až do smrti...“), sama Alena se bála mu odporovat a raději ho na slovo poslouchala (Alena: „Karla jsme se všichni báli, tak jsme mu pořád ustupovali, pořád vyhrožoval, snažila jsem se mu vyjít vstříc, ve všem mu vyhovět...“, Renata: „... bála se mu postavit...“). Rozdíl mezi oběma muži může spočívat rovněž v odlišných vzorcích chování, s nimiž se setkali při výchově ve své vlastní rodině. Jiřímu chyběla pozitivní role otce, ve své matce nespatořoval naprosto žádnou autoritu a jeho chování se vyznačuje permanentní nezodpovědností, přičemž Karlovi od dětství všichni ustupovali (Roman: „...všechno muselo být vždycky po jeho, a když nebylo, tak bylo zle“) a jeho chování vykazuje známky despotismu. Naproti tomu pro Alenu představovala její původní rodina vzor (Alena: „Rodina v mém dětství absolutně fungovala, žádné takové problémy u nás nebyly, dětem se věnovala maximální péče a pozornost, to byl vzor, tak jsem chtěla, aby to fungovalo i v mojí vlastní rodině.“), kterému se chtěla přiblížit. Jiří používal násilí pouze tehdy, byl-li opilý (Alena: „Agresivita u něj se projevovala čistě ve vztahu k alkoholu.“), a zejména v situaci, kdy mu Alena odmítla v něčem vyhovět. Je naprosto zřejmé, že Jiří Alenu bil nebo ničil věci proto, aby ji přiměl k určitému jednání (Alena: „... vždycky chtěl, abych mu uvařila kafe a chtěl se se mnou bavit, když jsem to odmítla, vyhazoval věci z okna nebo mě bil...“). Prvky autoritativního vystupování a chování tedy můžeme v případě Jiřího vymezit pouze výše uvedenými znaky. U Karla je snaha o prosazení se a udržení si své vůdčí pozice v rodině zcela evidentní a nezpochybnitelná (Alena: „... nikdo neměl právo na vlastní názor, každěj ho musel poslouchat a obdivovat, jinak bylo zle. On je opravdu dominantní.“ Renata: „Je to namyšlenej, hodně netolerantní“

člověk, kt. si hájí svoje zájmy, když se mu něco nelíbí jde přes mrtvolu." Roman: „Všechno muselo být vždycky po jeho, a když nebylo, tak bylo zle... když dostal co chtěl, tak už si pak žil podle svýho na úkor ostatních...“).

Závěr: Na základě výše uvedených argumentů můžeme H1 „Násilí je prostředkem, který pachatel používá k dosažení nebo udržení určité mocenské pozice v rodině.“ potvrdit.

H2. Děti jsou zneužívány ve vzájemném boji rodičů o dosažení nebo udržení určité mocenské pozice v partnerském vztahu/rodině.

Druhá hypotéza vychází, podobně jako předcházející, z teorie o přetrvávajících patriarchálních vzorcích chování ve vztazích mezi jednotlivými členy rodiny. Zmíněný fakt lze dobře sledovat zejména ve vztazích mezi rodiči a dětmi. Rodiče nezřídka svého nadřazeného postavení a závislosti dětí na nich zneužívají, či se prostřednictvím používání fyzických trestů snaží získat zpět svou ztracenou autoritu a upevnit své mocenské postavení v rodině. Podobně jako u předcházející hypotézy, i zde vychází najevo, že Jiří neměl v rodině příliš velkou autoritu (Alena ho líčí jako nezodpovědného, stejně jako později také Renata, vztah dětí k němu je spíše kamarádský, děti nikdy nebil). V jeho případě (rovněž v návaznosti na fakta uvedená při rozboru první hypotézy) nalezneme jednoznačný důkaz toho, že otec se snažil mocenské pozice v partnerském vztahu dosáhnout, jak v období jeho trvání (násilí vůči Aleně, které použil vždy, když jej odmítla poslechnout a udělat to, co chtěl. Alena: „... chtěl, abych mu uvařila kafe a chtěl se se mnou bavit, když jsem to odmítla, vyhazoval věci z okna nebo mě bil.“), tak po rozvodu

manželství, kdy dětem vyvracel argumenty matky a tvrdil, že se jej pouze snaží očernit (Renata: „... spoustu věcí mi vyvracel, třeba že nechodil domu opilej, že se o mámu staral,...“). Také matka svým způsobem děti zneužívala k udržení své pozice a autority tím, že o otci před dětmi mluvila pouze v negativním slova smyslu nebo vůbec (Renata: „... Táta se o nás prý nestará, je to alkoholik, kdyby nás chtěl vidět, tak se o to nějakým způsobem snaží, např. přes soud. Já jsem od táty nikdy nezažila nic špatného,...“), navíc dětem v kontaktu s otcem bránila (Renata: „Viděla jsem to u Romana, o něm máma věděla, že za tátou chodí a hrozně se na něj zlobila. Máma mu to zakazovala i Karel a máma s tím souhlasila.“). V případě Karla je zneužívání dětí k udržení mocenské pozice v rodině zcela evidentní. Za tímto účelem nejprve používal „přetvářky“, to aby si děti získal na svoji stranu. Po svatbě, kdy už nemusel o přijetí do rodiny ze strany dětí usilovat, se naplno projevil jeho autoritativní charakter. Když jej děti přestaly obdivovat, vynucoval si autoritu násilím, děti trestal a bil tak, že se ho všichni postupně začali bát a raději dělali to, co chtěl (Renata: „... vyhrožoval mi, že mě zbije a že budu mít ze života peklo.“). Romanovi a Renatě také zakazoval navštěvovat prarodiče a otce (Renata: „Já si myslím, že se bál, aby jsme se nepřiklonili na tátovu stranu, aby neztratil autoritu.“). V době po rozvodu začal využívat v boji proti matce také dceru Hanku, kterou se proti ní snaží poštvat neustálými urážkami a pomluvami, kterými matku před Hankou očerňuje, snaží se vyvolat v ní strach z matky, atd. (Alena: „... jemu nejde o děti, ale vyvolat deprese, psychický nátlak, on proti mně“).

Závěr: Na základě výše uvedených argumentů můžeme H2 „*Děti jsou zneužívány ve vzájemném boji rodičů o dosažení nebo udržení určité mocenské pozice v partnerském vztahu/rodině.*“ jednoznačně potvrdit.

H3. V rodinách s nevlastním rodičem lze předpokládat výskyt domácího násilí páchaného na dětech.

Třetí hypotéza vychází primárně od Hallera a jeho teorie příčin domácího násilí, v níž tvrdí, že pravděpodobnost spáchání násilí na dítěti stoupá tam, kde v domácnosti žije s rodinou dítěte také nevlastní rodič. Tyto děti jsou ohroženy zejména násilím fyzickým nebo sexuálním (...u nevlastního rodiče odpadají zábrany před incestem. Navíc v době, kdy se nevlastní otec dostává do rodiny, jsou nevlastní děti často již na počátku puberty. Tím nejenže narůstá potenciál konfliktních střetů mezi rodiči a dospívajícím dítětem, ale je známo, že počet případů sexuálního zneužívání dívek výrazně narůstá s počátkem puberty, tedy okolo 11-15 let ... str.29)

Nevlastním rodičem byl v tomto případě Karel. Vztah mezi ním a nevlastními dětmi procházel celou řadou změn. Nejprve se choval k dětem dobře (pro děti vymýšlel různé výlety a bral je na dovolenou), děti jej zpočátku měly rády a obdivovaly ho (*Renata v něm viděla „moderního člověka se smyslem pro humor“*). Později (poté, co jeho „přetvařování“ děti prokoukly) se však Karel začal chovat k dětem hrubě (*Alena: „... nebyl na ně hodnej, byl nespravedlivej, bral jim věci, které dostaly...“*), děti mu spíše sloužily, využíval je k citovému vydírání jejich matky (násilně se choval pouze k nevlastním dětem: *Alena: „... trestán byl hlavně Roman“, Renata: „U Romana ho provokovalo to, že si namlouval, že máma Romana strašně preferuje, že je to její mazánek. Myslím, že na něj žárlil, nazýval je jako dva spojence proti němu.“*). Karel si na dětech také vyléval svou zlost (*Renata: „... Chápala jsem to jako křivdu, že si to na nás chtěl vybit, když už přišel naštvaný z*

práce.") a svého postavení v rodině zneužíval například také tím, že dětem zakazoval různé aktivity. Dalším důkazem, který podporuje tuto hypotézu je fakt, že sexuálně zneužíval svou nevlastní dceru Renatu, a to zhruba po dobu tří let. V této souvislosti se také potvrzuje teorie o nedostatku vlastního intimního prostoru (dveře koupelny neměly zámek, pro Karla tak bylo jednoduché, dostat se dovnitř a Renatu zneužívat jako objekt svého sexuálního uspokojování), který zvyšuje pravděpodobnost výskytu násilí v rodině. Velkou roli v takových případech sehrává také odstranění zábran (šlo o nevlastní dceru, Renata: „... říkal mi, že mě nikdy nebral jako dceru, ale jako ženu...“), také věk Renaty potvrzuje výsledky dosavadních studií (nejčastěji jsou obětí sexuálního zneužívání dívky ve věku od 11 do 15 let).

Závěr: Na základě výše uvedených argumentů můžeme H3 „V rodinách s nevlastním rodičem lze předpokládat výskyt domácího násilí páchaného na dětech.“ jednoznačně potvrdit.

H4. Domácí násilí je tabuizováno v zájmu zachování ideálního obrazu rodiny navenek.

Čtvrtá hypotéza vznikla na základě teorie německého sociologa Klause Wahla o „ztroskotání mýtu o moderní rodině“, ve které se střetávají představy a očekávání spojená s rodinným životem (rodina jako bezpečné, harmonické místo a útočiště) a realita každodenního života (hádky, problémy, starosti, aj.). Přes veškeré problémy spojené s rodinným životem však existuje trvalá snaha jednotlivých členů rodiny (zejména rodičů) dostat alespoň zčásti tomuto ideálu (str.10-13).

V rámci prvního manželství s Jiřím Alena špatnou rodinnou situaci utajit nemohla, i kdyby chtěla sebevíc, neboť Jirkovo

chování bylo zcela očividné a o jeho problému s alkoholem tak Alenino nejbližší okolí dobře vědělo. O problémech věděly nejen Aleniny kamarádky (Alena: „... ty mi věřily, protože znaly dobře jeho i mě...“), ale také její rodiče. Protože s nimi ale manželé nebydleli, nedokázali si situaci Aleny představit reálně (Alena: „Až když děda hlídal Romana, když měl mononukleózu, a viděl to, co se děje na vlastní oči, tak to pochopil. Řekl: ´ihned se sbal a jedeš k nám, tady s ním nemůžeš bejt´“). Určitý směrodatný prvek spočívá ve faktu, že i přes všechno příkoří Alena s Jiřím žila téměř 13 let (Alena: „Dlouho jsem doufala, dlouho jsem přemýšlela, věřila, že přestane. Zvažovala jsem bydlení, děti, jak by to pak vypadalo, další existenci... dobu rozvodu, nepříjemnosti, válečný stav. Byl z toho hotovej, do poslední chvíle mi nevěřil, že si o rozvod zažádám.“).

V rámci druhého Alenina manželství byla situace naprosto odlišná. Výpověď Renaty i Aleny jasně potvrzuje, že Alena chtěla rodinné problémy před svým okolím utajit, zejména pak před rodiči (Renata: „... říkala, abychom to neříkali hlavně babičce a dědovi, protože by zakročili a toho se bála, protože si držela rodinu... bála se, že se rodina rozpadne.“), neboť se obávala toho, že tentokrát nebudou pouze přihlížet, ale skutečně jednat, a to především s ohledem na zájmy dětí (Renaty a Romana). Alena sama pak v souvislosti se sexuálním zneužíváním Renaty přiznala, že s Karlem zůstávala hlavně kvůli Hance (Renata: „... aby neměla rozpadlou rodinu.“). Aleně tedy nešlo v první řadě o to, aby zachovala jakési zdání ideální rodiny navenek, nýbrž pouze o to, aby rodinu udržela pohromadě.

Závěr: Na základě výše uvedených argumentů můžeme H4 „Domácí násilí je tabuizováno v zájmu zachování ideálního obrazu rodiny navenek.“ vyvrátit.

H5. Síla sociální sítě ovlivňuje rozhodnutí oběti řešit problém domácího násilí v rodině.

Pátá hypotéza vznikla v souvislosti s teorií o „rodině v situaci malé, uzavřené skupiny“. Uvedená teorie mimo jiné pojednává o tom, že malá sociální kontrola napomáhá eskalaci násilí, zejména proto, že okolí (sousedé, ale i širší rodina) se často brání zasahovat do vzájemných partnerských vztahů, které jsou považovány za čistě soukromou záležitost. Četné průzkumy však dokazují, že tzv. „třetí osoba“ (str.26), hraje při řešení konfliktu a problémů s domácím násilím často rozhodující roli.

Než začneme s důkazem o verifikaci nebo falzifikaci této hypotézy, je nutné si objasnit, co v tomto případě budeme „sociální sítí“ rozumět. Pro naše účely si zavedeme dva termíny, a to: „soukromá“ a „veřejná“ sociální síť. Pod „soukromou sociální sítí“ pak budeme chápat nejbližší okolí oběti (přátelé, příbuzní, známí), pod pojmem „veřejná sociální síť“ pak budeme rozumět zejména veřejné instituce, jež se s problematikou (domácího) násilí setkávají a zabývají, tzn. policii, soudy, lékaře, sociální pracovníky, aj.

V případě Aleny víme, že její vztahy s rodiči se dají označit za důvěrné, bezproblémové a celkově velice dobré. Alena navíc mluvila o tom, že vždy měla ve své blízkosti nějakou kamarádku - důvěrnici, které se mohla bez obav se svými starostmi svěřovat (Alena: *„V tu chvíli mi pomohlo to, že jsem se svěřila, že jsem si ulevila a nedusila to v sobě.“*). Její „soukromou sociální síť“ tedy můžeme označit za silnou.

Podíváme-li se na první manželství Aleny, je zcela evidentní, že osobou, která jí s řešením dané situace pomohla, byla její nejlepší kamarádka (Alena: *„... Našla mi i právníka, který mi sepsal žádost o rozvod. To byl důležitý krok, protože jsem*

nevěděla co dělat, na koho se obrátit."). Při odchodu od Jiřího však sehrál svou roli také Alenin otec, který jí nabídl, že se může i s dětmi okamžitě vrátit domů (Alena: „... když děda viděl to, co se děje..., tak to pochopil. Řekl: 'ihned se sbal a jedeš k nám, tady s ním nemůžeš bejt'). Alena sama o pomoc rodiče neprosila, chtěla problém řešit sama, protože si pamatovala na slova své matky: „Až budou problémy, tak za námi nechod'." Teprve když s nabídkou pomoci přišel sám její otec, ji Alena přijala.

Pokud jde o odchod od Karla, řešila věc víceméně sama, kamarádky pro ní představovaly spíše psychickou podporou (Alena: „... u mě je to tak: sdílený problém - poloviční problém... společně pak hledáme řešení."), konkrétně však do věci nezasáhly. Důkazem síly „soukromé sociální sítě“ je také fakt, že Alena nechtěla o problémech se svými rodiči vůbec hovořit a také dětem zakazovala, aby o tom, co se doma děje, před prarodiči mluvily, protože si uvědomovala, že by okamžitě jednali (když jednou Karel zbil Renatu tak, že měla na tváři velký monokl, všiml si toho její dědeček a „... strašně se zlobil na mámu, že tomu nedokáže zabránit, že nás nebrání a říkal, že jestli se to bude opakovat, tak se do toho vloží.“).

Pokud jde o „veřejnou sociální síť“, ta je v případě Aleny opravdu široká (policie, soudy, advokátka, sociální pracovnice z OPD, aj.). Alena však jasně hovoří o tom, že „... je to nekončící příběh. Někdy ztrácím iluze, protože vidím, že lidé i instituce jsou mi nakloněny, ale díky zákonům a díram v nich nevidím na konec...“. Z uvedeného jasně vyplývá, že také „veřejná sociální síť“, pokud by byla plně funkční a provázaná, by mohla představovat účinné řešení situace, avšak její současný stav to neumožňuje.

V příběhu Aleny se také objevuje ve vztahu k „veřejné sociální síti“ prvek nedůvěry, konkrétně například v souvislosti se situací, kdy byla Jiřím znásilněna: „Nikde jsem to nehlásila, nevěřila jsem, že mi někdo pomůže, bála jsem se, že by se

situace ještě zhoršila.", nebo také o něco později, když po fyzickém napadení ze strany manžela nebyla přivolána policejní hlídka schopná jí pomoci (Alena: „...tak jsem zjistila, že pomoc zvenčí nepřichází...“). Podobně tomu bylo i mnohem později, a to v souvislosti se sexuálním zneužíváním Renaty, kdy si Alena jasně uvědomovala, že by se situace měla řešit s pomocí institucí/„veřejné sociální sítě“ (Renata: „... První co řekla bylo, že to musíme ohlásit na policii...“), ale po předchozích zkušenostech věděla, že to nebude jednoduché (Alena: „S Renatou jsem probírala možnosti, že to přejdeme, nebo dáme trestní oznámení. Říkala jsem jí, ať se připraví, že nám začne kazit život...“). Dnes Alena ví, že veřejné instituce („veřejná sociální síť“) hrají v souvislosti s řešením jejích problémů s Karlem rozhodující roli, neboť vztah mezi Alenou a Karlem je natolik narušený, že nejsou schopni problém vyřešit sami (Alena: „... nejsem schopná s ním komunikovat ani ohledně Hanky, nejde s ním mluvit.“). Ačkoli instituce jsou momentálně jediným rozhodujícím činitelem v souvislosti s řešením a urovnáváním vzájemných konfliktů mezi oběma bývalými manželi, je postoj Aleny k nim obdobný jako dříve. Sice v nich vidí jiskřičku naděje, na druhou stranu jim stále nedůvěřuje, zejména kvůli tomu, že spory se vlečou již celé roky a proti rozhodnutím institucí se lze donekonečna odvolávat (Alena: „... Není vidět konec, definitivní urovnání a řešení.“).

Na příběhu Renaty a sexuálního násilí, jehož se na ní Karel dopouštěl, se jasně potvrzuje, jak významnou roli hraje funkční sociální síť. Renata problém nejprve tajila, později se zkoušela nepřímo svěřit matce (chtěla nejprve zjistit případné reakce matky na daný problém), ale obávala se, že jí matka nebude vůbec věřit (Renata: „Hodně mě zklamala. Když jsem jí to řekla poprvý - první reakce byla taková, že se strašně lekla a nevěděla v tu chvíli co dělat, jednu chvíli mi taky nevěřila, jestli si nevymejšlím a nechci se Karla jen zbavit.“). U Renaty je patrné, že její „veřejná i soukromá

sociální síť" je velice slabá. Kamarádkám se nesvěřovala, měla snahu řešit problém pouze prostřednictvím matky, která byla v té době jedinou blízkou osobou schopnou do věci zasáhnout. Renata však neměla k matce potřebnou důvěru, nechtěla s ní hovořit o podrobnostech, styděla se mluvit s matkou „z očí do očí" a už vůbec nesouhlasila s návrhem matky, aby věc oznámily na policii (Renata: „... to bylo to co jsem nechtěla... doufala jsem že se to vyřeší doma, že od něj půjde pryč. Řekla jsem na rovinu, že nechci, aby se to oznámilo, pro mě byl směřodatný rozvod." Alena: „Renata to nechtěla nahlásit, nechtěla o tom ani mluvit..."). Problém pak zůstal dlouho utajen a neřešen. Policie se o sexuálním zneužívání Renaty dozvěděla teprve v souvislosti s vyšetřováním případu ublížení na zdraví, kterého se Karel dopustil při napadení Romana (Renata: „Já jsem byla předvolaná kvůli napadení Romana, a když se mě ptali na vztah s ním (Karlem), tak jsem se o tom zmínila a oni se toho chytli, původně to byl dodatek úplně k jiné výpovědi, dali mi dva dny na rozmyšlenou, řekli mi, že to nedělám jen kvůli sobě, ale že tím můžu pomoci i někomu jinému v budoucnosti, aby se to neopakovalo." Renata tehdy nabídku policie nepřijala.

Dodnes u Renaty přetrvává pocit, že je na všechno sama a že se se svými problémy vlastně nemůže a nemá komu svěřit (Renata: „... nespolehala bych (dnes) na mámu, ale řešila bych to sama", Alena: „... Karel jí ublížil na celý život, on jí vyhrožoval, já jsem si toho nevšimla, to dítě na to všechno bylo samo."). Tento pocit vyplývá zejména z toho, že matka nejednou její důvěru zklamala (Renata: „Když se začli rozvádět, řekla jsem si 'konečně se vzpamatovala', zlepšil se můj vztah k ní, ale pak se stalo něco, co беру jako zradu, asi rok po rozvodu s ním zase měla poměr..."). Ve funkci „třetí osoby" sehrála významnou roli Karlova třetí manželka Soňa (Alena: „... ona mi vyprávěla, jak se jí tím chlubil a svěřoval se jí s tím, že chodil za Renatou do dětského pokoje a ukájel se nad ní...).

Nezávisle na sobě vyprávěly každá jednu a tu samou věc."). Právě díky Soně, která za Alenou sama přišla, matka dceři uvěřila a problém následně razantně řešila (Alena: „Šla jsem a dala trestní oznámení... Renata s nahlášením souhlasila.").

Závěr: Na základě výše uvedených argumentů můžeme H5 „*Síla sociální sítě ovlivňuje rozhodnutí oběti řešit problém domácího násilí v rodině.*“ jednoznačně potvrdit.

4. ZÁVĚR

Empirická část bakalářské práce potvrdila, že problematiku domácího násilí nelze posuzovat pouze na rovině jednoho teoretického přístupu. Naopak, reálný příběh Aleny a její rodiny ukazuje, že na vzniku domácího násilí se podílí celá řada nejrůznějších příčin a faktorů, které mimo jiné ovlivňují také způsob řešení daného problému. Každý specifický příběh má svůj hluboký psychosociální kontext a proto proniknutí do všech jeho zákoutí vyžaduje naprosto individuální přístup. Domnívám se, že za účelem pochopení celé šíře problematiky

domácího násilí nelze vycházet pouze ze zobecněných výsledků kvantitativních studií. K tomuto názoru jsem dospěla zejména na základě dlouhodobého sledování dané problematiky, při překladu studie „Domácí násilí“ Maxe Hallera a jeho kolektivu a také při práci s nejrůznějšími materiály a informacemi souvisejícími s přípravou mé bakalářské práce. Na základě uvedených zkušeností jsem se rozhodla provést kvalitativní případovou studii, na které bych manifestovala, jak důležité je neopomíjet konkrétní situaci jednotlivých aktérů a rovinu vzájemných mezilidských vztahů. V opačném případě se totiž vytrácí sama podstata zkoumaného jevu, neboť domácí násilí je vytrženo ze svého kontextu a souvislostí a hrozí, že problém se stane pouze prázdnou formou bez obsahu.

Z hlediska teoretického paradigmatu, které mě při psaní mé bakalářské práce nejvíce oslovilo, je nutné zdůraznit vliv multifaktorových teorií. Jak bylo uvedeno již výše, je zřejmé, že jednotlivé přístupy se vzájemně prolínají a doplňují.

Pokud jde o Honigovu teorii násilí jakožto „ultima ratio“ (str. 8-10), souhlasím s jeho tvrzením, že násilí je třeba chápat v jeho sociálním kontextu. V podstatě lze rovněž souhlasit s jeho tvrzením, že domácí násilí je začleněno do každodennosti rodinného života do té míry, že konstruuje normalitu. Zejména fyzické násilí vůči dětem je stále hojně tolerováno a považováno za něco běžného, což potvrzuje známý a proklamovaný výrok: „Škoda každé rány, která padne vedle.“ (*„Normou je to, co společenská kritéria jako normální vymezují, obyčejně ve vztahu k tradici. V pojetí normality hraje značnou úlohu časový faktor. Normativní kritéria se v průběhu vývoje společnosti mění. Proměna hodnotového systému a z toho vyplývajících postojů je vázána na změny, k nimž v každé společnosti zcela zákonitě, pod vlivem vnějších faktorů i dynamiky, dochází. Takový vývoj se projevuje změnou tolerance např. k určitým projevům.“ Vágnerová, 1999:22*). Na

druhou stranu ovšem právě posun v chápání domácího násilí a změna postoje společnosti vůči němu, která se projevuje například tím, že domácí násilí začíná být v naší společnosti považováno za problém (tzn. že jej nepovažujeme za součást každodenní reality, nýbrž za jev anomický), je důkazem, že násilí ve vztazích je reflektováno a stále častěji posuzováno jako něco nežádoucího (viz. příběh Aleny, která trpěla tím, jak Karel její děti neprávem trestal). S čím však v rámci Honigovy teorie souhlasit nemohu je tvrzení, že násilí ve vztazích je jakýmsi „ultima ratio“ („poslední možností“ mužů v jejich boji o udržení mocenské pozice. Jde o násilí, které muži ospravedlňují svou bezmocností - str.8-9). Pachatel totiž nepoužívá násilí jako „ultima ratio/poslední možnost“ (problémy a konflikty se dají řešit také jinak, než pouze užitím násilí), naopak násilí je pro pachatele velice jednoduchým a rychlým prostředkem k dosažení žádoucího cíle a to s minimálním úsilím (bez diskuse, tolerance, ohleduplnosti, atd.). Jeho prostřednictvím manipuluje se svými oběťmi, ovládá je i v situacích, které podobné projevy moci vůbec nevyžadují.

Základní myšlenky teorie o „pasti modernizace“ a ztroskotání mýtu o moderní rodině Klause Wahla (str.10-13) lze najít i v mé bakalářské práci. V rámci empirického šetření se prokázalo, že rozvrácené vztahy v rodině opravdu představují pro všechny její členy velkou zátěž a jsou spojeny s vysokou mírou stresu. Děti jsou často svědky konfliktů mezi rodiči, rodiče děti zneužívají ve vzájemném boji mezi sebou, snaží se dostat je pod svůj vliv a na svou stranu. Děti takovým chováním velice trpí, což si však rodiče málokdy dokáží uvědomit a přiznat a podobného chování se vyvarovat.

Teorie o násilí jakožto aspektu patriarchálních struktur (str.13-15) se v mé studii zcela jasně potvrdila. Skrytá hegemonie, která ve společnosti přetrvává, je o to

nebezpečnější, že ačkoli je veřejně deklarováno její odstranění, ve skutečnosti ve vztazích mezi muži a ženami nadále přetrvává a projevuje se zejména v rámci partnerských vztahů. Na příkladu Aleny se dá velice dobře ukázat, že ačkoli jde o samostatnou ženu, schopnou postarat se o chod celé domácnosti a o výchovu dětí, chovala se jak ve vztahu s Jiřím, tak zejména ve vztahu s Karlem jako bytost naprosto podřízená. Rovněž teze teorie o souvislosti domácího násilí s identitou sexuální/genderové role, lze považovat za pravdivé. Uvedená teorie poukazuje na fakt, že násilné jednání s ostatními členy rodiny může být také záležitostí naučenou v průběhu (genderové) socializace. Zatímco ženy jednají často s ohledem na vztahy (Alena například zvažovala dlouho to, co by jí a dětem přinesl rozvod), mužské chování je odlišné (*„Vzhledem k tomu, že maskulinita je definována na základě separace a femininita na základě přimknutí, je mužská pohlavní (genderová) identita ohrožena intimitou, zatímco ženskou pohlavní (genderovou) identitu zase ohrožuje separace. Proto mají muži spíše problémy se vztahy, kdežto ženy mívají problémy s individuací“*, Gilligan, 2001:37 nebo *„Nejenže tedy ženy samy sebe definují v kontextu lidských vztahů, ale zároveň se posuzují podle toho, jak jsou schopny pečovat o druhé. Citlivost vůči potřebám druhých a přijetí odpovědnosti za péči vedou ženy k tomu, aby věnovaly pozornost i jiným hlasům než pouze vlastním a aby do svého úsudku zahrnuly i jiné názory“*, Gilligan, 2001:45). Význam nepsaných sociokulturních norem na vztahy mezi pohlavími je zcela evidentní. Například tzv. *„obraz sebeobětavé matky“* (str.17) (který se objevuje také v případě Aleny) poukazuje na to, že žena je tou osobou, která ve vztahu muži ustupuje, podřizuje se a obětuje pro rodinu a její zachování, a to i na úkor svých vlastních potřeb (stejně jako v našem příběhu Alena, která setrvala v manželství s nadějí na změnu a se snahou udržet rodinu za každou cenu, ovšem jen do té doby, než se násilí

vůči dětem opravdu vystupňovalo do té míry, že už jej nebyla ochotná tolerovat).

V souvislosti s proměnou pohledu na rodinu jako na bezpečné, harmonické místo plné lásky a emocí, došlo samozřejmě také k proměně očekávání, jež jsou se založením vlastní rodiny spojována.

Očekávání a představy jsou však v rodinách, kde se vyskytuje domácí násilí, často pouze nedostižným ideálem, jemuž se lze s nemalým úsilím nanejvýše přiblížit. Každodenní starosti, stres, hádky, rodinné problémy, to vše vede k postupnému vystřízlivění, někdy i zklamání. To, co zůstává je však naděje a snaha, i navzdory těžkým situacím, rodinu zachovat, neboť i nadále zůstává velkou hodnotou. Lze předpokládat, že problém s domácím násilím tak spíše souvisí s nevhodnými vzorci chování, jež jsou naučené. Mezi takové vzorce však mimo jiné patří také umění komunikace. Právě komunikace, otevřenost, ochota naslouchat, tolerance a respektování potřeb druhého jsou tím, co může vzniku násilí zabránit. Násilí při řešení problémů je pouze tím nejjednodušším prostředkem, bohužel však naprosto nevhodným. Proto je potřeba, abychom násilí, jeho podstatě a příčinám co nejvíce porozuměli, abychom si tento problém připustili a dokázali si jej představit ve všech jeho aspektech a možných důsledcích. Neboť z reflexe daného problému se může stát odrazový můstek pro jeho řešení a odstranění. Je třeba si uvědomit nutnost učit se vhodnějším vzorcům chování, jiným způsobům řešení vzájemných konfliktů, je třeba naučit se respektovat druhého v jeho potřebách, učit se umění komunikace. Jinak zůstane ideál harmonické rodiny navždy pouze ideálem, nikoli skutečností.

5. SEZNAM LITERATURY

1. BORŮVKA, N. *Domácí násilí - staré problémy, nová řešení? Sborník z konference pořádané organizacemi Friedrich-Ebert-Stiftung, proFem a ROSA 26.listopadu 2001 v Praze.* Fridrich-Ebert-Stiftung e.V., zastoupení v ČR, 2002.74 s.
2. BOURDIEU, P. *Nadvláda mužů.* Praha : Karolinum, 2000. 145 s. ISBN 80-7184-775-5.
3. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti.* Žďár nad Sázavou : Fakta, 1998. 204 s. ISBN 80-902614-1-8.
4. ČERMÁKOVÁ, M. *Rodina a měnící se gender role : sociální analýza české rodiny.* Praha : Sociologický ústav AV ČR, 1997. 91 s., příl. ISBN 80-85950-42-1.

5. ČÍRTKOVÁ, L. Domáci násilí: naléhavé problémy prevence a intervence v ČR. In *Zpravodaj BKB*, 2001, roč. 10, č. 4, s. 5-8.
6. ČÍRTKOVÁ, L., MACHÁČKOVÁ, R. *Domáci násilí : přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích : studie*. Praha : BKB, o.s., 2002. 143 s. ISBN 80-86284-19-0.
7. ČÍRTKOVÁ, L. Rodinné násilí z pohledu policejního psychologa. In *Domáci násilí záležitost nikoli soukromá: fakta, názory, právo. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesený na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách v Praze 19.11.1996*. Praha : Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997. s. 33-37.
8. DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha : Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
9. *Dneska Tě ještě nezabiju: zpráva o stavu domácího násilí*. Praha : Nadace ROSA, 1997. 60 s.
10. DOLANSKÁ, J. Dopad sexuálního zneužívání na rodinu. In *Domáci násilí záležitost nikoli soukromá: fakta, názory, právo. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesený na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách v Praze 19.11.1996*. Praha : Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997. s. 25-30.
11. *Domáci násilí záležitost nikoli soukromá: fakta, názory, právo. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesený na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách v Praze 19.11.1996*. Praha : Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997. 94 s.
12. *Eingreifen bei häuslicher Gewalt II : Europäische Erfahrungen bei der Verbesserung von Hilfeangeboten für Frauen, die von Gewalt betroffen sind - Bilanz und Perspektiven : Dokumentation der Fachtagung zu Interventionszentralen im Europäischen Raum am 25.11.2003 in Berlin*. Berlin : Mercedesdruck, 2004. 231 s.
13. GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999. 595 s., il., tab. ISBN 80-7203-124-4.
14. GILLIGAN, C. *Jiným hlasem : o rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha : Portál, 2001. 191 s. ISBN 80-7178-402-8.

15. GJUROVIČOVÁ, J. *Za zavřenými dveřmi-II.-domácí násilí : bulletin prevence kriminality MV ČR*. Praha : MV ČR, 2003. 32 s.
16. GJUROVIČOVÁ, Š. Konstrukce gender : maskulinita a femininita z odlišných perspektiv. In *Společnost žen a mužů z aspektu gender. Sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund*. Praha : Open Society Fund, 1999. s. 69-81.
17. GJUROVIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J. *Podoby násilí v rodině*. Praha : Vyšehrad, 2000. 101 s. ISBN 80-7021-416-3.
18. HALLER, M. et al. *Gewalt in der Familie : Ergebnisse einer soziologischen Studie in Zusammenarbeit mit Sozialeinrichtungen, Polizei und Gericht*. Graz : Leykam, 1998. 175 s. ISBN 3-7011-7376-1.
19. HUŇKOVÁ, M. Domácí násilí na ženách. In *ABC feminismu*. Brno : Nesehnutí, 2004. s. 99-115. ISBN 80-903228-3-2.
20. JARKOVSKÁ, L. Prohlédněme genderové stereotypy. In *ABC feminismu*. Brno : Nesehnutí, 2004. s. 19-26. ISBN 80-903228-3-2.
21. JEŘÁBEK, H. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha : Carolinum, 1992. 140 s. ISBN 80-7066-662-5.
22. MAŘÍKOVÁ, H. Proměna rolí muže a ženy v rodině. In *Společnost žen a mužů z aspektu gender. Sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund*. Praha : Open Society Fund, 1999. s. 59-67.
23. MAŘÍKOVÁ, H. Rodina : proměny mateřství, otcovství a rodičovství. In *ABC feminismu*. Brno : nesehnutí, 2004. s. 41-50. ISBN 80-903228-3-2.
24. MATOUŠEK, O. *Rodiny jako instituce a vztahová síť*. Praha : SLON, 1993. 124 s. ISBN 80-901424-7-8.
25. MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha : Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X.
26. NOVÁK, T., CAPONNI, V. *Sám proti agresí*. Praha : Grada, 1996. 128 s. ISBN 80-7169-253-0.

27. OPOČENSKÁ, J. Násilí a jeho překonávání. In *Společnost žen a mužů z aspektu gender. Sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund*. Praha : Open Society Fund, 1999. s. 117-129.
28. PEŠEK, R. Projekt měření a predikce násilných forem chování v intimních adolescentních vztazích studentů středních a vyšších škol. In *Zpravodaj BKB*, 2002, roč. 11, č. 4, s.31-33.
29. PROKOP, M. a kol. *Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí*. Brno : Ekologický právní servis, 2000. 79 s. ISBN 80-902570-8-9.
30. RENZAETTI, C. M. *Ženy, muži a společnost*. Praha : Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
31. ŘEHOŘ, A. *Domácí násilí jako společenský problém. Sborník seminárních prací studentů IMS*. Institut mezioborových studií Brno, 2004. 207 s. ISBN 80-902936-3-8.
32. ŘÍČAN, P. Život žen s muži jako válka? In *Společnost žen a mužů z aspektu gender. Sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund*. Praha : Open Society Fund, 1999. s. 83-91.
33. SOPER, P. a kol. *Sociologie z masa a krve: sborník prací studentů ISS FSV UK V. Sdružení Biograf*, 2003. 189 s.
34. SPURNÝ, J. Domácí násilí jako problém komunikace v rodině. In *Domácí násilí záležitost nikoli soukromá: fakta, názory, právo. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesený na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách v Praze 19.11.1996*. Praha : Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997. s. 50-53.
35. ŠMOLKA, P. a kol. *Když vás trápí někdo blízký : manželské a rodinné vztahy z pohledu psychologa a právníka*. Praha : Hestia, 1998. 91 s.
36. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese : variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha : Portál, 1999. 444 s. ISBN 80-7178-678-0.
37. VAN PELT, N. *Umění komunikace : kniha o porozumění v partnerském vztahu*. Praha : Advent-Orion, 2001. 205 s., il. ISBN 80-7172-564-1.

38. VALDROVÁ, J. a kol. *ABC feminismu*. Brno : Nesehnutí, 2004. 232 s., il. ISBN 80-903228-3-2.
39. VAVROŇOVÁ, M. *Přežila jsem... : výpovědi týraných žen*. Praha : ROSA, 2002. 47 s.
40. VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, E. a kol. *Společnost žen a mužů z aspektu gender. Sborník studií vzniklých na základě semináře Společnost, ženy a muži z aspektu gender pořádaného Nadací Open Society Fund*. Praha : Open Society Fund, 1999. 171 s.
41. VITOUŠOVÁ, P. Dynamika násilí na ženách v partnerských vztazích - poznatky z pětileté pomoci obětem trestných činů v ČR. In *Domácí násilí záležitost nikoli soukromá: fakta, názory, právo. Sborník příspěvků českých a zahraničních odborníků přednesený na konferenci Koordinačního kruhu prevence násilí na ženách v Praze 19.11.1996*. Praha : Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997. s. 21-24.
42. VOŇKOVÁ, J., HUŇKOVÁ, M. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha : proFem o.p.s., 2004. 194 s. ISBN 80-239-2106-1.
43. VOŇKOVÁ, J. *Vaše právo! : první pomoc ženám, obětem domácího násilí*. Praha : proFem o.p.s., 2002. 67 s. ISBN 80-239-3478-3.

PŘÍLOHA

Některé organizace zabývající se domácím násilím:

ProFem

- se zaměřuje na konzultační a podpůrnou činnost pro ženské organizace a projekty jak v České republice tak i v celé střední Evropě. Pořádá vzdělávací semináře a vydává infomační a odborné publikace. Například projekt La strada se zaměřuje na prevenci obchodu se ženami.

Těžištěm činnosti ProFem je osvětová a veřejná práce v oblasti násilí páchaného na ženách.

kontakt:

ProFem, o.p.s.

Gorazdova 20

120 00 Praha 2

tel./fax: +420 224 917 224

e-mail: profem@ecn.cz, info@profem.cz

<http://www.profem.cz>

Nadace Gender studies

- je nezávislá nezisková organizace zabývající se shromažďováním, zpracováváním a šířením informací souvisejících s problematikou gender (provozuje knihovnu), s možností vzdělání v tomto oboru. Pořádá nejrůznější kurzy a přednášky spojené s genderovou tematikou a postavením žen v naší společnosti, atd.

kontakt:

Gender Studies, o.p.s.

Gorazdova 20

120 00 Praha 2

tel./fax: +420 224 914 666

e-mail: office@genderstudies.cz

<http://www.genderstudies.cz>

Bílý kruh bezpečí

- je občanské sdružení, které ve svých poradnách (Brno, Olomouc, Ostrava, Pardubice, Plzeň, Praha) poskytuje odbornou, bezplatnou a diskrétní pomoc obětem trestných činů. Vydává vlastní tiskoviny (čtvrtletní Zpravodaj BKB), pořádá semináře, kurzy, přednášky, je garantem projektů a kampaní zaměřených zejména proti domácímu násilí. Provozuje bezplatnou linku pro pomoc obětem domácího násilí v ČR: **Dona Linka, tel:+420 251 511 313**

více informací na <http://www.donalinka.cz>

kontakt:

centrální poradna BKB

Duškova 20

150 00 Praha 5

út, st, čt: 17-20 hodin

pá: 9-13 hodin (pro objednané)

tel.: 257 317 100

fax: 251 512 299

e-mail: bkbpraha@bkb.cz

<http://bkb.cz>

BKB Brno: Slovinská 41, 612 00 Brno-Královo Pole

út: 17-20 hodin

tel./fax: 541 218 122

e-mail: bkb.brno@seznam.cz

BKB Olomouc: Kateřinská 8, 772 00 Olomouc

út: 16-18 hodin

čt: 16-18 hodin (pro objednané)

tel./fax: 585 423 857

e-mail: bkb-ol@volny.cz

BKB Ostrava: Ul.28.října 124 (Dům kultury), 702 00 Ostrava

út: 16-18 hodin

tel./fax: 597 489 204

e-mail: bkbostrava@quick.cz

BKB Pardubice: Pospíšilovo nám. 1693, 530 03 Pardubice 3

út: 17-19 hodin

tel.: 466 265 264

e-mail: bkb.pardubice@tiscali.cz

BKB Plzeň: Americká ulice 42 (budova právnické fakulty ZČU),

301 35 Plzeň

út: 16-18 hodin

tel./fax: 377 637 695

e-mail: bkbPlzen@seznam.cz

Nadace ROSA

- je zaměřena na pomoc osamělým ženám po rozvodu nebo ovdovění, které se ocitly ve složité životní situaci, usiluje o vytvoření preventivního systému, který by omezil domácí násilí na ženách a jejich dětech, mapuje domácí násilí v rodinách, poskytuje rady a informace ženám, které se staly obětí domácího násilí, podporuje vybudování azylového domu pro týrané ženy.

kontakt:

Rosa

Podolská 25

147 00 Praha 4

tel.: 241 432 466

S.O.S. tel.: 602 246 102 (po-pá: 8-18 hodin)

e-mail: info@rosa-os.cz

<http://rosa-os.cz>

Další důležité kontakty:

PRÁVNÍ POMOC:

LINKA PRÁVNÍ POMOCI PRO ŽENY-OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

tel.: 224 910 744 (středa 18:30 - 20:30)

ČESKÁ ADVOKÁTNÍ KOMORA

tel.: 221 729 011

PRAHA

PSYCHOSOCIÁLNÍ CENTRUM ACORUS

Pomoc ženám, obětem domácího násilí, azylové ubytování

Nonstop linka: 283 892 772

www.acorus.cz

RIAPS

Krizové centrum, nepřetržitá psychoterapeutická pomoc

Nonstop linka: 222 580 697

www.mcssp.cz/riaps.php

CENTRUM KRIZOVÉ INTERVENCE

Zařízení pro psychosociální pomoc lidem v krizi

Nonstop linka: 284 016 666

www.plbohnice.cz

BRNO

LIGA LIDSKÝCH PRÁV - PROGRAM PROTI DOMÁCÍMU NÁSILÍ

Psychologická, právní a sociální pomoc obětem domácího násilí

Krizová linka: 737 834 345 (8:30-22:00)

tel.: 545 245 996

www.llp.cz

MAGDALENIUM

Azylový dům pro ženy, oběti domácího násilí s utajenou adresou

Nonstop linka: 776 718 459

www.magdalenium.cz

HAVÍŘOV

SLEZSKÁ DIAKONIE - PORADNA ELPIS

Poradna pro oběti násilí, trestných činů, týrání a zneužívání

tel.: 596 812 764

www.slezskadiakonie.cz/elpis_h_aktual.html

KARVINÁ

SLEZSKÁ DIAKONIE - PORADNA ELPIS

Poradna pro oběti násilí, trestných činů, týrání a zneužívání

tel.: 596 323 031

www.slezskadiakonie.cz/pc_karvina.html

TRUTNOV

MOST K ŽIVOTU

Psychická podpora a ubytování v krizových životních situacích

tel.: 499 841 998

www.mostkzivotu.cz

HRADEC KRÁLOVÉ

ADRA - PYRAMIDA POMOCI A ROZVOJE

Poradna pro oběti násilí a trestných činů

tel.: 606 824 104, 495 262 214

www.adra.cz

AZYLOVÉ DOMY

Kontakty na jednotlivé azylové domy lze získat na krizových linkách.

KONTAKTY PRO DĚTI:

LINKA BEZPEČÍ

Nonstop linka: 800 155 555

RŮŽOVÁ LINKA

tel.: 272 736 263

DĚTSKÉ KRIZOVÉ CENTRUM

tel.: 241 484 149

zdroj:<http://rosa-os.cz>

